

SVERIGE 7:50
NORGE 9:25
DANMARK 9:50
INKL. MOMS

MYNT 9-10

KONTAKT

DECEMBER 1980

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGENS TIDSKRIFT

1522 ÅRS STOCKHOLMS- MYNT

Sid 180

SKATTEN FRÅN
TUMMELBOS

Sid 185

FALSKA TRANSPORT-
SEDLAR

Sid 187

BANKTERMER

Sid 193

DALERRÄKNING I KARLSKRONA

Sid 196

SUOMALAISET LUKIJAMME VOIVAT KIRJOITTA MEILLE SOUMEKSI

Sid 203

GOD JUL och GOTT NYTT ÅR önskas våra kunder och Myntkontakts läsare

Du glömmer väl inte den nya MYNTKASSETTEN som nu finns neutral för året 1876-1971, med årtalstryck 1972-1980 samt små kassetter för samtliga 2, 5 och 50-kronor.

pris ca 7:50
för årssets
kassetter

pris ca 4:50
för småkassetter
(2, 5, 50-kr)

ETT LITET JULERBJUDANDE

Lembit Myntskåp Junior 4 lådor med filt 87:50

Svenska Mynt

1 kr 1921	01a0	575:-
1 kr 1929	01/0	300:-
1 kr 1933	01	150:-
1 kr 1934	01/0	250:-
1 kr 1936	0	100:-
1 kr 1942	AUB norm.	675:-
1 kr 1952	01a0	125:-
1 kr 1952	01	75:-
50 öre 1877	1?	300:-
50 öre 1928	01a0	200:-
50 öre 1931	01	150:-
50 öre 1946	0	15:-
50 öre 1947	01a0	125:-
50 öre 1952	01a0	150:-
50 öre 1962	01a0	150:-
5 öre 1909	01a0	700:-
5 öre 1917j	01	200:-
5 öre 1927	1a1+	2150:-

5 öre 1929	01a0	200:-
5 öre 1932	0	100:-
5 öre 1937	0	200:-
5 öre 1939	0	300:-
5 öre 1943j	0	100:-
5 öre 1945j	0	150:-
5 öre 1950j	0	200:-
5 öre 1950	0	35:-

Svenska sedlar

1 kr 1914	01	125:-
1 kr 1916	1+	175:-
1 kr 1917	1	90:-
1 kr 1918	01	110:-
1 kr 1918	01a0	185:-
1 kr 1920	01	165:-
1 kr 1921	1+	80:-

5 kr 1916	1+	150:-
5 kr 1935	1	50:-
5 kr 1936	01	185:-
5 kr 1939	1+	85:-
5 kr 1940	0	95:-
5 kr 1943	0	50:-
5 kr 1944	0	70:-
5 kr 1947	0	10:-
5 kr 1948jub	0	135:-
5 kr 1948jub	0 org.	200:-
5 kr 1951	0	60:-
5 kr 1963*	01a0	120:-
10 kr 1913	fläck 1+	175:-
10 kr 1917	1a1+	225:-
10 kr 1920	01	1025:-
10 kr 1923	1a1+	360:-
10 kr 1925	1	175:-
10 kr 1938	0	110:-
10 kr 1946	0	175:-

PEO Mynt & Frimärken AB

Drottninggatan 29 – Telefon 08/21 12 10
Box 162 45 S-103 25 STOCKHOLM

MYNTKONTAKT

SVENSKA NUMISMATISKA
FÖRENINGENS TIDSKRIFT

Östermalmsgatan 81
114 50 Stockholm
Telefon 08-67 55 98
(måndag-fredag kl 10.00-13.00)

Myntkontakt:

Postgiro 42 30 50-4

Bankgiro 219-0502

Svenska Handelsbanken

Myntkontakt utkommer den 1 i
månaderna februari - maj och
september - december.

Prenumeration: helår 55:-

REDAKTION

Huvudredaktör

och ansvarig utgivare:

Frank Olrog

Telefon 08-26 14 57

Arkitektvägen 29

161 45 Bromma

Biträdande redaktörer:

Madeleine Greijer

Torbjörn Sundquist

Copyright:

Myntkontakt och respektive
författare, vilka ansvarar för
sakinnehållet i sina bidrag

ANNONSER

Bokning

Telefon 08-67 55 98, 756 86 62

Annonspriser exkl. moms:

2 sidor (mittuppslag)	2 000:-
2:a omslagssidan	1 200:-
omslagets 4:e sida	1 500:-
1/1 sida (157×220 mm)	1 000:-
2/3 sida (104×220 mm)	700:-
1/2 sida (157×108 mm)	525:-
1/3 sida (50×220 mm)	375:-
1/4 sida (76×108 mm)	290:-
1/6 sida (50×108 mm)	200:-
1/12 (50×52 mm)	110:-

Sista materialdag:

Den 5:e i månaden
före utgivning

Annonsmaterial:

Negativ eller positiv offsetfilm

Sändes till Ordfront

Fack. 104 32 Stockholm

Annonser som ej är förenliga
med SNF:s, FIDEM:s och
AINP:s etik
kommer att avböjas

ISSN nr 0435-8245

SVENSKA NUMISMATISKA FÖRENINGEN

Höstens program

DECEMBER

Tisdag 2, kl 19.00 Från Marathon till Salamis. Torsten Bingley berättar vidare om Athens klassiska och hellenistiska tetradrachmer. Lokal: SAF-huset, Blasieholmsgatan 5, Stockholm.

Torsdag 11, kl 18.30. Föreningens lilla julfest i Historiska Museernas lunchrum.

Onsdag 17, kl 18.30. Föreningsmöte på Historiska Museernas lunchrum. Axel O. Larsson visar diablerier och berättar om sina gotländska mynt.

PROGRAM FÖR VÅREN 1981

JANUARI

Torsdag 8, kl 18.30. Föregående års medeltida auktionsmynt. En genomgång. Historiska Museernas lunchrum.

Onsdag 28, kl 18.30. Frågesport på svenska mynt från perioden 1873-1980. Historiska Museernas lunchrum.

FEBRUARI

Onsdag 18, kl 18.30 på Historiska Museernas lunchrum. Programmet ej fastställt.

Onsdag 25, kl 18.30 på Historiska Museernas lunchrum. Programmet ej fastställt.

Föreningens vårauktion beräknas kunna hållas i april.

Årsmötet kommer att hållas i april eller maj.

Programmet för mars - maj kommer att meddelas i nästa nummer av MYNTKONTAKT.

Samlarmynt

Flera beställare av samlarmynt har ännu ej avhämtat 1979 års mynt på kansliet. Nu har även 1980 års mynt kommit hem och börjat distribueras samt förhoppningsvis även de försenade danska seten (1979 års). 200-kronormyntet, se MYNTKONTAKT nr 6/1980 s 117, beräknas komma ut i början av december. Detta kan ännu beställas genom kansliet genom insättande av 200 kr resp 400 kr på pg 150007-3. Önskas myntet (mynten) per post tillkommer 10 kr porto.

De som bett att få hämta sina mynt på kansliet (för att spara in portot) ombedes vänligen göra detta före den 22 december (i år).

Kansliet.

Fig 1. a-e: Frånsidestyper för Stockholmsörena "1522"-1532.

1-2: Åtsidor från 1523 års ören med inskrifterna GVBERNATOR SWEDEN R resp S ERICUS REX SWECIE.

Foto: fig 1-9 Nils Lagergren, ATA.

1522 års Stockholmsmynt

Av Leif Jansson och Bengt Hemmingsson

Det första årtal vi finner utsatt på de svenska mynten är 1478. Vidare existerar mynt med årtalen 1512 och 1515, men det dröjer några decennier in på 1500-talet innan bruket att utsätta årtal blir någorlunda regelbundet. Att de första angivna årtalen verkligen betecknar präglingsåret är emellertid ej troligt. Sannolikt betecknar de tidpunkten för utfärdandet av olika myntordningar som de är präglade efter.¹

De första daterade mynten från Gustav Erikssons regering bär årtalet 1522. En rad olika präglingar med detta årtal från skilda myntorter existerar, däribland två från Stockholm i valörerna öre och fyrk. Stockholm intogs emellertid först vid midsommartiden 1523 av den nyvalde kung Gustav. Rimligtvis kan då de utsatta årtalen ej beteckna präglingsåret, såvida mynten ej slagits i härläget. Vilka år då skälen till angivandet av detta årtal? Till detta skall vi återkomma nedan.

Den första utmyntningen för upprorsledaren Gustav Eriksson (Vasa) påbörjades under våren 1521 i Hedemora. Vid detta myntverk, liksom vid det något senare upprättade

myntuset i Söderköping (och möjligen i Västerås) präglades låghaltiga klippingar. Myntningen utgjordes till största delen av förfalskningar av danska klippingar. Endast en mindre mängd synes ha slagits under svenskt vapen. Klippingarna utgavs till en kraftig överkurs i förhållande till sitt låga silverinnehåll, 18 penningar, vilket medförde att de snabbt blev impopulära. Både Christiern II:s och Gustavs soldater avlönades med klippingar under stigande missnöje.²

Gustav Eriksson tvingades snart att börja tillverkning av ett bättre mynt. Enligt Peder Svart igångsattes under oktober 1522 i Uppsala en utmyntning av, som de kallades, "stora runda mynt".³ Emellertid berättar stathållaren i Stockholm, Henrik Slagheck, i ett brev till Christiern II om en överlöpare, som vid visitation befunnits inneha några exemplar av Gustavs "nuwe münts". Denna händelse skall ha inträffat redan den 12 mars samma år. Då klippingarna började präglas ett helt år tidigare, så kan det här knappast röra sig om andra än Gustavs nya runda mynt. Eftersom Peder

Svart dessutom är motsägelsefull rörande tidpunkten för upprättandet av själva myntverket i Uppsala, ligger det närmast till hands att sätta liten tilltro till hans tidsangivelse.⁴

När Gustav nu tvingades att avlösa sina soldater med ett nytt och väsentligt bättre mynt var det naturligt att han sökte en förebild bland redan existerande myntslag, gärna ett som förut var bekant och accepterat av krigsfolket. Såsom Hans Hildebrand påpekade kan Gustavs första rundmyntsprägling sättas i samband med utmyntningen av dubbelskillingar i Hansestäderna.⁵

Till storlek och vikt är de svenska mynten påfallande lika de lybska dubbelskillingarna av år 1522. Just detta år sänktes halten och höjdes vikten i dessa mynt, så att de enligt myntordningarna kom att ha en bruttovikt av 4,17 g och en finvikt av 1,96 g (bevarade exemplar har en något lägre bruttovikt). Detta kan jämföras med de tidigaste uppgifterna för Gustavs "runda mynt" (se nedan), som anger en bruttovikt av 4,39 g och en finvikt av 2,06 g.⁶ Även utseendet är likartat; de lybska mynten har en helbild av Johannes Döparen på åtsidan samt stadens vapen nedtill. Frånsidan uppvisar en vapensköld med dubbelörn på stort kors. Åtsidan på 1522 års Uppsalamynt visar en helbild av riksförreståndaren med dynastivapnet

Fig 2. Stockholmsören med årtalen 1522 och 1528, åtsidorna slagna med samma stamp. Exemplaren ut KMK:s respektive Gunnar Ekströms samlingar. Skala 2:1.

mellan fötterna, medan vi på fransidan återfinner en vapensköld på ett stort kors.

Dessa rundmynt blev sannolikt förda ur landet i stor utsträckning. Det kan utläsas dels av de samtida källorna, dels av antalet kända exemplar av de tidigaste präglingarna, dvs 1522 års Uppsalamynt, som ej är fler än ett. Peder Svart skriver att köpmännen inte kunde föra ut "profitligare varor", samt att mynten smältes ned och präglades om till dubbelskillingar. Som nämnts hade de hanseatiska mynten en något lägre finvikt, vilket gör att detta påstående ej är helt orimligt. Att det goda mynten trängdes ut var naturligt, då klippingarna alltså cirkulerade parallellt till en alltför hög tvångskurs.

Gustavs penningbrist blev dock efter hand alltmer akut. Det utländska krigsfolket pockade på betalning.

Resurserna bottenkrapades och lån upptogs från alla håll, samtidigt som finvikten sänktes i det nya runda myntet.

Införandet av dalermyntet år 1534 och upphörandet av utmyntningen av ören, örtugar och fyrkar kan sägas markera slutet på medeltiden inom vårt lands myntväsen. Början av denna första period i kung Gustavs myntserie kännetecknas av ständiga finviktssänkningar. Från och med 1527 synes dock utmyntningsform-

lerna ha bibehållits tämligen oförändrade perioden ut.

Fig 4. Stockholm, fyrk "1522".

Haltensättningarna illustreras bäst av en översikt över de kända myntordningarna och andra samtida uppgifter om vikt och halt. Original av myntordningar är kända för åren 1524 (Västerås), 1527 (Stockholm), 1529 (Stockholm och Västerås) samt 1532 (Stockholm).⁸ Vidare kan uppgifter hämtas ur Biskop Hans Brasks kopiebook, som innehåller dels en avskrift av en odaterad myntordning på lågtyska (sannolikt

Fig 3. Stockholm, fyrk utan år. App typ 43.

från 1522 eller 1523), dels några uppgifter om halten i de tidigaste runda mynten. Slutligen finns en osäker haltuppgift på ett kontrakt från år 1523 med myntmästaren i Uppsala, Arent Koninck, där det står antecknat "paa v lot", dvs "5-lödig".

Följande översikt sammanfattar innehållet i dessa källor:

Fig 5. Stockholm, fyrk 1528.

la".¹¹ Alf Johansson har sannolikt givit den rätta tolkningen till denna passus.¹² Gustav sökte ge ut de tidigaste runda mynten till en kurs av 1 1/2 öre, fastän de i själva verket endast hade ett silverinnehåll motsvarande 1 öre. Detta upptäcktes snart, och för att ge sken av en kurskorrigering skrevs det runda myntet ned

Myntordningar					
År	Myntort	Myntslag	Vikt (g)	Halt (‰)	Finvikt (g)
Odaterad (1522–23)	Ej angiven	Runt mynt	2.92	500	1.46
		Örtug	1.46	469	0.68
		Fyrk	0.94	344	0.32
1524	Västerås	Runt mynt	4.39	312	1.37
		Örtug	1.46	469	0.68
		Fyrk	0.92	344	0.32
1527.29	Stockholm, Västerås	Runt mynt	3.51	312	1.09
		Örtug	1.73	312	0.54
		Fyrk	0.97	266	0.26
		Penning	0.24	141	0.03
1532	Stockholm	Runt mynt	3.49	320	1.12
		Örtug	1.72	314	0.54
		Fyrk	0.77	273	0.21
Övriga uppgifter					
1522	Uppsala	Runt mynt	4.39	469	2.06
1522	Arboga	Runt mynt	?	437	?
1522	Uppsala	Runt mynt	?	469 och lägre	?
1523	Uppsala	Runt mynt	?	312	?

Med införandet av det nya, runda myntet sammanhänger en annan händelse som inträffar i början av 1520-talet, nämligen att den slagna örtugen kom att räknas till två, i stället för som tidigare, tre på öret. Detta räknasätt anges uttryckligen i de två tidigaste myntordningarna, den odaterade samt den från 1524. Förändringarna i de präglande myntens värde gentemot varandra blev med andra ord följande:

Före 1522/23:

1 öre=3 örtugar=6 halvörtugar
1 örtug=2 halvörtugar=8 penningar
1 halvörtug=4 penningar

Efter 1522/23:

1 öre=2 örtugar=4 halvörtugar (fyrkar)
1 örtug=2 halvörtugar (fyrkar)=12 penningar
1 halvörtug (fyrk)=6 penningar

När det "runda myntet" började präglas utgjorde det en nyhet inom det svenska myntväsendet. Ett så stort reguljärt mynt hade aldrig tidigare tillverkats. Intressant är att notera den benämning som myntet fick från början. Det kallades "runt mynt", "stort runt mynt" eller

"rundstycke" till skillnad från de klippingar som tidigare översvämmat de nordiska länderna. I de samtida dokumenten nämns emellertid aldrig namnet öre såsom beteckning på myntet. "Öre" anges endast som den kurs, som myntet åsattes. Vi bör med andra ord skilja på myntets *benämning* och myntets *kursvärde*. Den officiella benämningen i de tidiga myntordningarna på de tre största myntslagen var runt mynt, örtug och fyrk, medan man anger kurserna till 1 öre, 12 penningar/1/2 öre samt 6 penningar.

Det runda myntet synes emellertid ej ha haft samma kurs från början av dess existens. Enligt Peder Svart gavs det först ut till 1 1/2 öre, men att "konungen lät det halva öret fal-

till 1 öre, dock samtidigt som halten sänktes med ca 1/3. Haltsänkningen kan utläsas av de samtida uppgifterna (se ovan) och att det runda myntet verkligen gavs ut till en kraftig överkurs kan också utläsas av de samtida källorna. Gustav hävdade att det gick 12 st av de senare runda mynten på en gyllen. För att driva igenom denna höga kurs var emellertid Gustav tvungen att bl a föra hårda förhandlingar med legoknekterna.¹³ I Finland klagades det också över det runda myntets höga kurs.¹⁴

Även örtugen och fyrken gavs ut till en överkurs, 12 resp 6 penningar, vilket motsvarande hälften respektive en fjärdedel av det runda myntets kurs. Att detta förhållande uppstod, berodde antagligen på att man ej lät

Fig 6. Västerås, öre "1522".

Fig 7. Uppsala, öre 1522.

örtugen och fyrken följa med proportionellt i det runda myntets hals-sänkning samt att man sedan helt enkelt behöll dessa finviktsrelationer mellan mynten.

under år 1522. Sålunda förstördes i april lägren vid Rotebro, Järva och Sättra.¹⁶ Även under återstoden av året fortsatte de belägrade att irritera riksföreståndarens läger. Att det

Fig 8. Uppsala, gyllen 1523, samma stampar som för öret.

Ett annat, föga utforskat problem inom Gustavs tidigare myntning är förekomsten av Stockholmspräglingar – ören och fyrkar – daterade 1522. Att dessa skulle vara riksföreståndarens första Stockholmsmynt har tidigare allmänt accepterats. A W Stiernstedt menade att dessa skulle vara slagna i belägringsstyrkans läger på någon av stadens malmar.¹⁵ Detta förefaller vid närmare eftertanke osannolikt, då vi vet att Gustavs läger i städens närhet var av en mycket tillfällig karaktär. De läger i vilka knektarna var inkvarterade var delvis upprättade ganska långt ifrån staden; de blev också mycket ofta attackerade

under dessa förhållanden skulle ha bedrivits myntning i något av dessa förefaller osannolikt, med tanke på risken att silvret till myntningen kunde falla i fiendens händer var mycket stor.

L Sjödin framlade ett annat alternativ till inskrifternas tolkning, nämligen att Stockholms namn betecknade krigsmålet, ej myntorten. Denna förklaring synes dock mindre sannolik.¹⁷

Som nämnts intog kung Gustav Stockholm först vid midsommartiden 1523. Rimligtvis borde alla stockholmspräglingar vara tillverkade efter denna tidpunkt. Vilka fakta talar då för detta?

Studerar vi typsekvensen för fränsidorna bland Stockholmsörena 1522–1533 finner vi att 1522 års öre ingalunda passar in först i serien. I enlighet med T G Appelgrens uppställning inleds serien med 1523 års ören av a-typen samt med åtsidesinskriften GUBERNATE SWEDEN R.¹⁸ Därefter följer 1523 års öre av samma typ och med S ERICVS REX SWECIE. Eftersom 1528 års ören existerar med b-typen, är antagligen 1523 års av denna typ årets yngsta. Under 1528 präglades även c- och d-typerna, vilka ej förekommer under andra år. Den yngsta typen är e, som förekommer på 1532 och 1533 års ören.

1522 års öre är endast av b-typ och passar följaktligen in mellan 1523 och 1528 i typsekvensen. Alla andra kringliggande årtal utom 1529 förekommer med fler fränsidestyper än en.

En ytterligare bekräftelse av riktigheten av denna uppställning finner vi i en stampkoppling mellan åtsidorna på 1522 och 1528 års ören, det sistnämnda också av b-typen.

Vad beträffar fyrken 1522, kan man ej dra lika säkra slutsatser vid en motsvarande typologisk jämförelse. Före 1528 är dessutom årtal ej utsatta, bortsett från just fyrken 1522. Så mycket kan dock sägas, att åtsidesmotivet (G i sköld) återkommer på en typ från 1528. De fyrkar utan årtal som säkert tillhör tiden före 1528 har den traditionella medeltida typkombinationen krona/S.

En haltundersökning har även utförts för att om möjligt styrka antagandet att 1522 års Stockholmsmynt skulle vara präglade senare. Undersökningen – en kvantitativ kemisk analys – utfördes vid Tekniska Institutionen vid Statens historiska museer. Följande resultat erhöles:

Myntort	Myntslag	Årtal	App. typ	Medelvikt (g) (av antal ex)	Halt (%)	Finvikt (g)
Stockholm	Runt mynt	1523	24	2,94 (2)	625±15	1,84
–	–	1523	25	3,14 (10)	658±14	2,07
–	–	1522	26	3,29 (9)	299±5	0,98
–	Fyrk	u. år	43	1,01 (1)	377±6	0,38
–	–	1522	42	0,90 (8)	267±5	0,24
Västerås	Runt mynt	1522	25	3,91 (1)	374±4	1,46
Uppsala	–	1522	8	3,25 (1)	347±4	1,12
–	–	1523	9	3,88 (5)	290±4	1,12
Arboga	–	1522	10	3,22 (1)	298±5	0,96

De två Stockholmsörena med årtalet 1523 skiljer sig här väsentligt från de övriga. Medan bruttovikten är i stort sett densamma, är finvikten nästan dubbelt så hög. Värdena ligger t o m högre än den finvikt (1.46 g) som stipuleras i den odaterade myntordningen från 1522/23. Finvikterna i de övriga runda mynten kan jämföras med bestämmelserna i 1524 års (1.37 g) och 1527/29 års myntordningar (1.09 g).

Även Stockholmsfyrken 1522 visar en förvånansvärt låg finvikt, som närmast kan jämföras med föreskrifterna i 1527/29 års myntordningar (0.26 g). Fyrken Appelpgren typ 43 har en finvikt som ligger klart över värdet i den odaterade myntordningen (1522/23) samt i kontraktet från 1524.

Uppsalaöret 1522 visar en mycket låg finvikt, som dock säkerligen beror på det unika exemplarets dåliga kondition.

Vad har det skriftliga källmaterialet att säga? Räkenskaperna från myntverket i Stockholm är mycket fragmentariskt bevarade, men för år 1527 finns dessa i behåll.¹⁹ Räkenskaperna omtalar flera leveranser av "Rundt mynt" och fyrkar. Vidare svarar kungen samma år på klagomål från allmogen angående bristen på mindre mynt att runt mynt slagits i så stora mängder för att avlöna krigsfolket, att präglingen av mindre valörer släpat efter.²⁰ Det är väl knappast troligt att detta skulle hänföra sig till en händelse fyra år tillbaka i tiden. Slutsatsen blir, att öresmyntningen verkligen har ägt rum mellan åren 1524 och 1527, trots att mynt med dessa årtal ej är bevarade. Öret och fyrken 1522 passar emellertid in i denna lucka.

Vilka skäl kan då Gustav ha haft för att sätta ut ett tidigare årtal på mynten? Svaret ligger utan tvekan i den ständigt fortgående haltsänkningen i mynten. Finvikten i öret sänktes successivt från 2.06 g till 1.09 g under en tidsrymd av fem år. Fyrken fick ej uppleva en lika drastisk försämring; finvikten sjönk från 0.32 g till 0.26 g under samma tid.

Misstänksamheten var också – med all rätt – stor gentemot det stora runda myntet, som ju var något nytt och tidigare okänt bland allmogen. I Västergötland vägrade man att mota myntet av rädsla för att det skulle bli avlyst.²¹ Konungen tvingades dessutom år 1524 att skriftligen vederlägga alla rykten om att mynten

försämrats.²² Samtidigt var myntförsämringen nödvändig för att Gustav skulle kunna klara av att betala de höga kostnader som upprorskriget hade fört med sig.

Det finns fler belägg för att Gustav hade en synnerligen fördomsfri inställning till myntpolitiken, bl a lät han ju vid två tillfällen prägla regelrätta förfälskningar av danska mynt. Det är därför troligt att konungen nu, genom att förse mynten med en falsk datering, sökte dölja en successiv haltsförsämring; sannolikt gäller detta inte endast Stockholmspräglingarna med årtalet 1522, utan även Västerås- och Arbogamynten med samma årtal.

Noter

- 1) N.L. Rasmusson: Art. "Datering" (KL)
- 2) B. Hemmingsson: Ett klippingfynd från Västerås (NM XXXI, 1973)
- 3) Peder Svarts krönika, utg. av N. Edén (Sthlm 1912) s. 85
- 4) N.J. Ekdahl: Christiern II:s arkiv (Sthlm 1835) s. 202–203; Peder Svart, a.a., s. 72, 85
- 5) H. Hildebrand: Stormynten i Sverige 1512–1535 (KVHAA:s månadsblad 1890)
- 6) W. Jesse: Der Wendische Müntzverein (Braunschweig 1927) s. 120, 211
- 7) Peder Svart, a.a., s. 85
- 8) J. Liedgren: Kontrakten med myntmästaren i Västerås 1480–1538 (NNÅ 1965) s. 33ff; dens.: Kontrakten med myntmästaren i Stockholm och Uppsala 1449–1527 (NNÅ 1967) s. 21f.; K.-A. Wallroth: Sveriges mynt 1449–1917 (NM XXII, 1918) s. 16ff.
- 9) J. Liedgren: Texterna om myntning i Hans Brasks kopiebok A6 (NNÅ 1969) s. 77, 86, 90
- 10) Liedgren, a.a., (NNÅ 1967) s. 20
- 11) Peder Svart, a.a., s. 85
- 12) A. Johansson: Penningväsendet under Gustav Vassas regering (HT 1926) s. 233 ff.
- 13) S. Tunberg: Berättelse om den lybska beskickningen i Sverige sommaren 1523 (Hist. handl. 26:2, Sthlm 1923) s. 15
- 14) Gustav Vassas registratur (GVR) 1525, s. 134

Fig 9. Arboga, öre "1522".

- 15) A.W. Stiernstedt: Om myntorter, myntmästare och myntordningar (NM I, 1874) s. 20f. En uppgift om ett myntverk på malmarna finner vi i Olof v. Dahllins "Svea rikets historia III", s. 68, där det omtalas: "...en allmän klagan öfver elakt mynt, hwartill de Danske mycket bidragit genom en falsk myntare, som i kulorne under Brunkeberg, lönligen präglat blymynt med riksföreståndarens stämpel och ymnigt i lägren utspirdt."
- 16) L. Sjödin: Kalmarunionens slutske, Gustav Vasas befrielsekrig (Uppsala 1943, 47) s. 362f
- 17) Sjödin, a.a., s. 361 not 5
- 18) T.G. Appelpgren: Gustav Vasas mynt (Sthlm 1933)
- 19) 1527 års räntekammarbok i Riksarkivet, s. 49; H. Forssell: Anteckningar om mynt, vikt, mått och varupris i Sverige etc. (Sthlm 1872) s. 52ff.
- 20) GVR 1527 s. 169
- 21) GVR 1525 s. 221
- 22) GVR 1524 s. 184, s. 204

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar**

**YNGVE ALMER
MYNTHANDEL**

Storgatan 49, Box 2068
800 02 Örebro,
tel 019-13 50 61

**GYNNA
MYNTKONTAKTS
ANNONSÖRER**

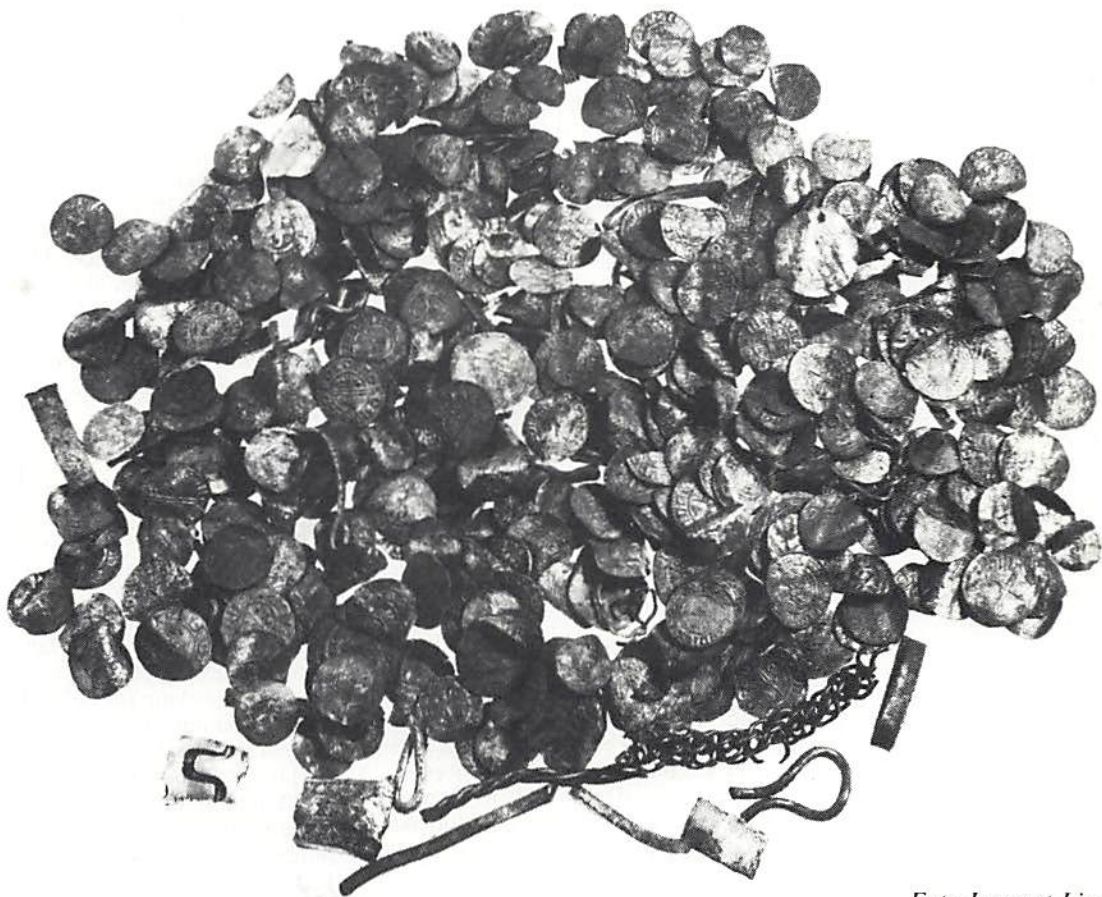

Foto Lennart Lindquist

VIKINGATIDSSKATTEN FRÅN TUMMELBOS I LEVIDE PÅ GOT- LAND

Av KENNETH JONSSON och MAJGOR ÖSTERGREN

Av de vikingatida myntfynden från Sverige kommer mer än hälften från Gotland, men de senaste åren har fastlandet varit väl representerat med två nya fynd. De hittades båda 1977 och presenterades preliminärt i MYNTKONTAKT december 1977 (Moraskatten – Dalarnas största vikingatida myntfynd) resp. mars 1978 (Vikingatida silverskatt i Eskilstuna). Då kan det vara på sin plats att här även kortfattat redogöra för det senaste gotländska fyndet.

I början av augusti 1978 anmälde en lantbrukare vid Tummelbos i Levide sn till RAGU (Riksantikvarie-ämbetets Gotlandsundersökningar)

i Visby, att han funnit ett silvermynt i en av sina åkrar. Myntet hade legat ensamt uppe på jordytan. Samtidigt bad lantbrukaren om en undersökning på platsen, eftersom han trodde att det kunde finnas fler mynt kvar.

Vid besök på gården konstaterades, att det upphittade myntet var engelskt och präglat under Æthelred II 978–1016, varför det samma dag genomfördes en preliminär undersökning på den utpekade fyndplatsen. Det dröjde heller inte länge, innan det ena silvermyntet efter det andra hittades. Det visade sig emellertid att mynten låg utspridda över en yta av ca 50x25 meter, vilket gör-

de att undersökningen blev tidsödande.

Den påföljande utgrävningen av skattfyndplatsen kunde snart påvisa, att årtiondens jordbruksarbete hade åstadkommit, att silverskatten var helt upplöjd och utharvad. Inga rester av skattgömman fanns kvar och inte heller påträffades några säkra boplatsspår, förutom en ca 70 cm bred grop med mylla omgiven av hårt packad gulgrön lera, i vilken det satt en bit keramik av vikingatida karaktär.

Platsen är belägen på en låg förhöjning alldeles norr om en kanal. Jordmänen är grund och hällen går så pass långt upp, att plogen ibland slår i den. Innan kanalen grävdes i början på 1900-talet, rann en å fram här och gjorde en liten sväng norrut runt backen med fyndplatsen. Möjligheten finns att silverskatten från Tummelbos kan vara en rest av en tidigare funnen, icke inlämnad skatt, men några uppgifter om andra

fynd på denna plats förekommer inte. Däremot hittade några karlar från Tummelbos år 1859 vid en skogsväg i Levide en mindre silver-skatt med bitsilver och 64 arabiska, tyska och engelska mynt som grävts ner ett par år före eller efter år 1000.

300 meter väster om den nya skattfyndplatsen påträffades år 1922 en annan silverskatt vid kanten av en då nyligen grävd kanal. Den bestod av 5 armbyglar och 1 armring av silver. Vidare har markägaren funnit en yxa av grönsten ett hundratal meter sydväst om den nya fyndplatsen och ca 150–200 meter sydöst om densamma finns ett mindre gravfält.

Den nya skatten består av 438 mynt, 3 plantsar samt bitsilver och väger sammanlagt 791 g varav mynten utgör 586 g. Mynten är alla av silver och fördelningen på präglingsområden är följande:

Arabiska	23
Bysantisk	1
Tyska	246
Böhmiska	5
Engelska	145
Irländsk	1
Skandinaviska	16
Dansk	1

Som framgår dominerar de tyska och engelska mynten kraftigt, vilket har sin förklaring i danagälder och den handel som vikingarna bedrev. Några svenska präglingar finns inte med, om man undantar tänkbara skandinaviska, se nedan. Myntningen som Olof Skötkonung bedrev i Sigtuna var av mycket liten omfattning i jämförelse med de stora mängder utländska mynt som strömmade in. Det är också mycket tveksamt om det fanns någon koppling mellan Gotland och Sveaväldet vid denna tid.

Det äldsta inslaget i fyndet utgörs av de 23 arabiska dirhemerna som är präglade mellan 833 och 991. De går att datera så noggrant genom att präglingåret (efter arabisk tideräkning) alltid finns utsatt. Att inga yngre mynt ingår beror på att dirhemimporten avstannar vid 900-talets slut.

Den enda bysantiska miliaresionen är präglad i Konstantinopel under Johan I 969–976 och visar även den på vikingarnas långväga kontakter.

En mycket stor del av de tyska pfenningarna består av sk Otto-Adelheid typer samt Köln och Köln-

efterpräglingar. Mainz och Worms är två myntorter som förekommer på ett flertal ex., medan resten huvudsakligen kommer från en mängd olika orter. Den tyska myntningen under medeltiden kännetecknas av en stark decentralisering tack vare det stora antalet världsliga och kyrkliga myntherrar. Det yngsta tyska myntet är präglat i Regensburg under hertig Henrik V 1018–1026.

Bysans, Johan I 969–976. Foto Juri Tamsalu.

De engelska mynten är lättare att systematisera än de tyska eftersom de präglades efter ett enhetligt mönster och om man fördelar antalet ex. på de 8 typer som förekommer och med angivande av ungefärliga präglingstider får man följande uppställning:

Edgar 959–975	
Reform Small Cross 973–975	2
Æthelred II 978–1016	
First Hand 979–985	5
Second Hand 985–991	3
Crux 991–997	56
Long Cross 997–1003	29
Helmet 1003–1009	11
Last Small Cross 1009–1017	36
Knut 1016–1035	
Quatrefoil 1017–1023	3

Irland, Sihtric 993/4–1042. Foto Juri Tamsalu.

Av de äldre typerna finns bara ett mindre antal medan den kraftiga ökningen från m Crux sammanfaller med utbetalandet av den första danagälden 991. Den yngsta typen (Quatrefoil) finns bara i 3 ex. eftersom den troligen inte hade varit i

cirkulation någon längre tid när skatten grävdes ner.

Det enda irländska myntet är slaget i Dublin under Sihtric 993/4–1042 och är en efterprägling av Æthelred II:s engelska Helmet typ.

Efterpräglingar av Æthelred II:s typer är också 16 ex., varav 2 på fyrkantig plants, med för det mesta helt förvirrade inskrifter. De betecknas vanligen som skandinaviska och är antagligen präglade i Danmark, Sverige och Norge.

Ett mynt med Knuts namn får föras till Danmark där han regerade 1018–1035.

Om man frågar sig när Tummelboskatten gömts undan får man titta närmare på de yngsta mynten, och som framgått ovan ligger de mycket väl samlade vid 1017/1018. Nedläggningstiden kan därför sättas till efter 1018 eller omkring 1020.

Skatten inlöstes till Kungl. Myntkabinettet i Stockholm, och lantbrukaren som hittade det första myntet fick inlösenbelopp för hela fyndet. Det kommer om ett antal år att publiceras i detalj i det stora projektet Corpus Nummorum Saeculorum IX–XI qui in Suexia reperti sunt (Katalog över de vikingatida mynt som hittats i Sverige), där alla svenska fynd så småningom skall publiceras. Tre volymer har redan kommit ut.

Varje enskilt fynd hjälper till att öka våra kunskaper om hur myntcirkulationen såg ut under vikingatiden och ger även upplysningar om den ekonomiska utvecklingen, handel m m. Dessutom har de svenska fynden redan haft en enorm betydelse för vår kännedom om hur myntningen i Sverige, England, Tyskland o s v fungerade under denna tid.

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar**

**B AHLSTRÖM
MYNTHANDEL**

Kungsgatan 28
103 94 Stockholm
Tel 08-10 10 10, 14 02 20

Kring två falska transportsedlar å 24 daler kopparmynt

Av TORGRYND LINDGREN

Rikets Ständers Bank började 1701 utfärda transportsedlar. Dessa löd till att börja med inte å några fasta bestämda belopp, utan den som beställde en transportsedel kunde få den utställd på vilket belopp som helst. Dock fanns ett minimibelopp fastställt. En transportsedels minimibelopp fastställdes 1701 till 100 daler silvermynt, men det sänktes 1722 till 50 daler kopparmynt (Torgny Lindgren, *Riksbankens sedelhistoria 1668-1968*, Sthlm 1968, s. 36f, 44).

Sekreta utskottet beslöt den 21 februari 1743, att banken skulle ge ut transportsedlar lydande å två fasta belopp, nämligen å 36 resp. å 24 daler kopparmynt (Lindgren s. 54). Sådana transportsedlar började ges ut samma år. Ingen transportsedel å 36 eller å 24 daler kopparmynt av den typ, som begagnades fram till 1748, tycks ha blivit bevarad till våra dagar; i varje fall finns vederligen ingen sådan sedel var sig i någon offentlig eller i någon privat samling (Lindgren s. 54, 57). Vi vet därför inte, hur dessa sedlar såg ut. Vi vet bara, att valöruppgifterna 36 resp. 24 daler kopparmynt var skrivna för hand, inte tryckta (Lindgren s. 54). Vi har inte funnit någon uppgift, som kan tyda på att banken har låtit tillverka en speciell sedelblankett enkom för sedlarna å 36 resp. 24 daler kopparmynt. Att döma av det vi får reda på om två falska transportsedlar å 24 daler kopparmynt, som lämnades in i banken, torde transportsedlarna å 36 och å 24 daler kopparmynt av första typen ha skrivits ut på samma sorts blanketter som de, som begagnades för transportsedlar å högre belopp.

Den första av dessa två falska sedlar presenterades vid bankokommissariernas sammanträde den 23 augusti 1745 (Riksarkivet. Rb 917, p. 642ff). Då lämnade kryddkrämaren Roland Hall in "en falsk sedel, skrefven uppå ett tryckt banco formulair til v: b^{ns} transport sedlar, med den tryckta runda stämpele allenast uppå". Hall berättade följande. Två dagar tidigare hade en kvinna, som sagt sig vara båtsmanshustrun Greta Scharp, kommit in i

hans bod för att köpa socker och te. Hon ville lämna sedeln i betalning men Hall förstod av underskrifterna, att sedeln var falsk. Han lämnade därför inte ut några varor, men behöll sedeln och sade till kvinnan, att sedeln skulle visas upp i banken. Kvinnan skyndade då ut ur boden.

Bankokommissarierna lät göra en avskrift av den falska sedeln direkt i protokollet vid sammanträdet. Tyvärr berättar protokollet inte vad som hände med själva sedeln; den tycks inte finnas bevarad i bankens handlingar. Vi måste därför bygga vårt resonemang på avskriften. Här återger vi som ill. 1 ett fotografi av den sida i protokollet (p. 643), där avskriften finns.

Låt oss jämföra texten i avskriften med texten i en transportsedel å 1 000 daler kopparmynt utfärdad 1744 (Lindgren ill. 12a-b) – den av de kända till våra dagar bevarade transportsedlarna, som ligger avskriften närmast i tiden och som vi här återger som ill. 2. Vi finner, att texten i avskriften ord för ord är identisk med texten i transportsedeln.

Som ill. 3 återger vi avskriften med sådan gruppering av orden, som finns i transportsedeln. Vi har därvid *med kursiv* återgett de uppgifter, som i den inlämnade falska sedeln måste ha varit skrivna för hand: den falska sedeln var ju enligt protokollets ord skriven på en äkta sedelblankett. Genom denna gruppering av orden blir överensstämmelsen mellan avskriften och transportsedeln ännu mera skönbar.

På den falska sedelns andra sida – "å tergo", som det heter i bankokommissariernas protokoll – fanns följande påskrift:

"desse tiugu fyra daler kopprmt transporterat

Inge Nonvir
Quicunq sis hanc chartam comprehendens, scias scortam illam a me accepisse penes quem chartam hanc inveneris: feci hoc lustitudinis causa, vale lector candide, meisq conatibq fave, fac idem si occasio detur jam tum conservas pecunias tuas
SSS: M: Westin"

Den långa latinska påskriften kan översättas sålunda: "Vem du än må vara, som kommer i besittning av denna sedel, så må du veta, att den sköka, hos vilken du har påträffat sedeln, har tagit emot den av mig. Jag gjorde detta för skojs skull. Färväl, ädle läsare. Visa också, att du gillar mitt knep. Gör likadant, i fall det ges tillfälle, så sparar du dina pengar".

Den falska sedelns karaktär av "skoj" framgår också av de fingerade namnen Nonvir ("Icke-man"), Sveek och Mentitor ("Lögnare").

Trots efterspaning kunde kryddkrämaren Hall inte få någon under rättelse om den kvinna, som hade försökt prångla ut den falska sedeln. Bankokommissarierna tycks då ha lagt ner undersökningen (protokollet p. 649ff).

Ett halvår senare, vid bankokommissariernas sammanträde den 19 mars 1746, presenterades ännu en falsk transportsedel å 24 daler kopparmynt i banken (Riksarkivet. Rb 918, p. 134ff). Den var också "skrefven uppå et tryckt banco formulair af then sort, som till vixel banco transport sedlar brukas, varandes

**Kungl. Myntkabinettet,
Statens museum för
mynt-, medalj- och
penninghistoria**

Narvavägen 13-17, 2 tr
Stockholm
(Buss nr 42, 44 och 69
till Historiska museerna,
tunnelbana till Karlaplan)

Utställningar: Svenska mynt
från 1000-talet till nutid,
Mynt från forna svenska
besittningar, Världens mynt
under 25 århundraden,
Sveriges medaljhistoria och
Medaljens konsthistoria

Museet:
Tisdag-fredag 11-16
Lördag och söndag 12-17

Transport - Gmke N° 34897

City - Hildrun Strömberg mæ-
 gal Sankt Gafvins Skretsa-
 sen Gmke Jnge Konvirs in-
 rippa Transport mæ Dmmyne -
 Dmmyne elynda Jm Dmmt - Gmke -
 Dmmyne Samma af Jm 24 Dmmt
 mæ tillätit ut Transportera
 på vandra, ibid mæ Dmmt -
 mæ Dmmt, ut Gmke ock nu för
 Dmmt die nu vandra i Gmke -
 ynd Dmmt Dmmt mæ Dmmt
 ock Datum, samt die Gmke
 Gmke Dmmt Transportera, ock på
 Dmmt Dmmt Dmmt Dmmt
 Gmke mæ Dmmt. Holm Dmmt
 Gmmt attester i Gmke, ock Gmke
 Gmke Transporten, Gmke ut
 ut Gmke ock Gmke mæ
 in på Dmmt. Stockholm d. 11 -
 Junii Anno 1745.

Jm Jm 24 Dmmt

N. Svek
 O. Mentel

allenast then tryckte runda stämpe-
len therpå". Denna falska sedel
lämnades in av linkrämmaren Schön-
blad, som berättade, att hans bod-
betjänt hade tagit emot den i betal-
ning en dag, då han själv var i Upp-
sala på distingsmarknaden. Bodbe-
tjanten kunde varken läsa eller skri-
va och förstod sig därför inte heller
på, om sedeln var riktig eller inte.
Bankokommissarierna ansåg sig vid
sådana omständigheter inte kunna
komma längre utan beslöt, "att sede-
len öfverkorssad i banquen qvarblif-
va skulle". Dessförinnan gjordes en
avskrift av den falska sedeln direkt i
protokollet vid sammanträdet. Sjä-
lva sedeln tycks inte ha blivit be-
varad till våra dagar; vi känner den
bara genom avskriften i protokollet.

Även i denna avskrift är texten
ord för ord identisk med texten i
nyssnämnda transportsedel från
1744. Vi återger här som ill. 4 de
sidor i protokollet (p. 134-135), där
avskriften finns, och som ill. 5 av-
skriften med orden grupperade som
i transportsedeln. Också i detta fall
är överensstämmelsen mellan tex-
ten i avskriften och texten i trans-
portsedeln påtaglig.

På denna falska sedels andra sida
lästes följande:

"Thesse 24 D Krmt transporterar
Petter Betriegen
Thesse 24 D transporterar
Magnus Armuth
Ich bin in grosser angst und noth
S: Leidend"

Vi har som nyss nämndes inte
träffat på någon notis, som tyder på

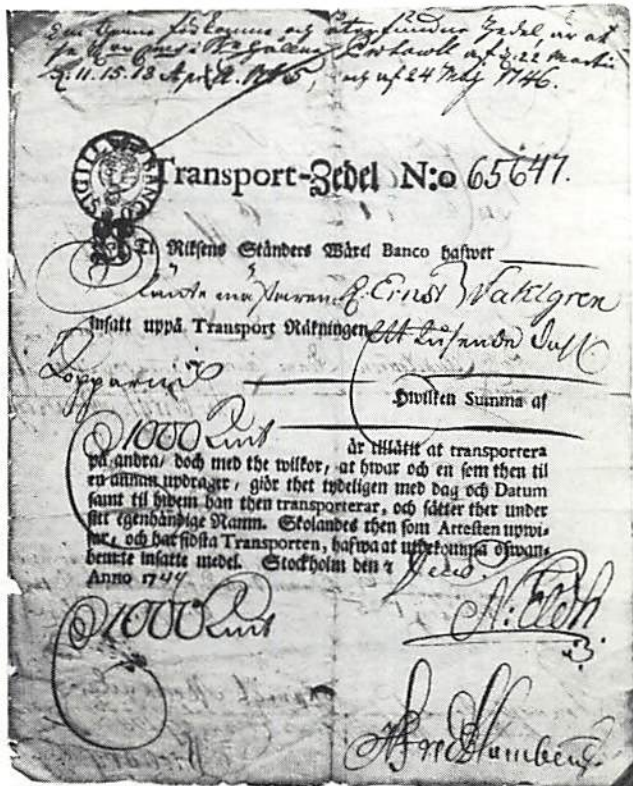
att banken har beställt ett särskilt
slag av blanketter för transportsed-
larna å 36 resp. 24 daler koppar-
mynt. Enligt bankokommissa-
riernas protokoll var de båda falska
transportsedlar å 24 daler koppar-
mynt, som vi har berättat om här
ovan, skrivna på äkta sedelblanket-

ter: protokollet säger "tryckta for-
mulär till växelbankens transport-
sedlar". Vi har nu visat, att de fal-
ska sedlarnas text helt överensstäm-
mer med texten i en känd, ganska
samtidig transportsedel å 1 000 da-
ler kopparmynt. Det är därför högst
sannolikt, att banken begagnade
samma sorts blanketter till trans-
portsedlarna å 36 resp. 24 daler kop-
parmynt av första typen som till
transportsedlarna å högre belopp.

Varifrån kom de båda sålunda
missbrukade äkta sedelblanketter-
na? Av allt att döma har någon inom
banken haft tillfälle att stjäla dem.
Vi har inte undersökt, om det gick
att få reda på vem som var den skyl-
dige.

Förutom de båda sedeletterap-
ningar, som vi nu har berättat om,
upptäcktes åtminstone tre liknande
fall, där falska sedlar – alla å högre
belopp – hade skrivits ut på äkta
sedelblanketter.

Till bankokommissariernas sam-
manträde den 29 mars 1746 lämnade
en kvinna in "en aldeles oriktig och
falsk sedel skrefven på et tryckt
banco formulair af sådan sort, som
till transport sedlar brukas, med
then tryckta runda stämpelen ther-

Ill. 2. Transportsedel å 1.000 daler kopparmynt utfärdad 1744.

Transport-Zedel N:o 34897

Utg Ricksens Ständers wäxel Banco hafwer
Secretairaren Herr Inge Nonvir
insatt uppå Transport räkningen
K^{mt}

D^r 24 K^{mt}

på andre, dock med the wilkor, at hwar och en som then til
en annan updrager, gör thet tydeligen med dag och datum,
samt til hwem han then transporterar, och sätter therunder
sit egenhändige namn. Skolandes then som attesten upwij-
sar, och har sidsta Transporten, hafwa at utbekomma ofwan-
bemälte insatte medel. Stockholm d. 11 Junii

Anno 1745
S^r D^r 24 K^{oppmt}

Tiugu Fyra D^r
hwilken Summa af

är tillåtit at transportera

N: Sveek

O: Mentitor

Ill. 3. Den i ill. 1 avbildade falska trans-
portsedeln med texten grupperad som
texten i transportsedeln i ill. 2

på, men i stället för then långa stämpelen, som på transport sedlar brukas, var en falsk stämpel thitsatt" (Riksarkivet. Rb 918, p. 171). Även av denna falska sedel gjordes en avskrift direkt i protokollet. Enligt avskriften hade *Herr Haquinus Nemonius* satt in 180 daler kopparmynt på transporträkningen. Denna falska sedels karaktär av "skoj" framgår av insättarnamnet *Nemonius* (lat. *Nemo* = ingen) och av att sedeln var underskriven av *G. SWeeck* och kontrasignerad av *N. Bancander*. På sedelns baksida fanns åtskilliga transporter, skrivna med samma handstil.

Kvinnan, som lämnade in sedeln, handlade med kläder. Hon hade tagit emot sedeln i betalning "för 1 par svarta schiagg böxor å 9 plåtar och en natträck af tryckt scharge med violetta blommor uti samt gult boij till foder, å 6 plåtar". (*Plåt* betyder 6 daler kopparmynt, se MYNTKONTAKT 1977 nr 9, s. 5.) Hon förklarade, "at hon ej så synnerligen förstår sig på sedlar". Vem kunden var visste hon inte. Bankokommissarierna ansåg då, att de inte kunde komma längre; den falska sedeln skulle överkorsad förvaras i banken. Inte heller denna sedelinlämnare fick sålunda någon ersättning.

I de båda andra fallen av liknande sedelefterapningar hade gärningsmannen inte försökt sig på något "skoj", utan texten i dessa falska sedlar var tydligtvis högst seriös. Den ena sedeln lämnades in till bankokommissarierna den 20 november 1746 (Riksarkivet. Rb 918, p.

Erik Lindberg – "en Vasaris like"

Erik Lindberg – ett av de stora namnen inom svensk medaljkonst – har i många olika former lovordats för sina skapelser. Han har emellertid blivit känd även som författare till biografiska studier över äldre svenska medaljgravörer. För denna sida av hans rika personlighet fick han en gång det fina epitetet "medaljkonstnärernas Vasari". Den som "mynade" uttrycket var den kände svenske konstprofessorn Johnny Roosval i en recension i *Konsthistorisk Tidskrift* (årgång XIII, häfte 3,

s. 110) av Lindbergs artikel i NNÅ 1942 om Johan Edvard Ericsson.

Giorgio Vasari (1511–1574) var en berömd italiensk arkitekt, målare och konstkritikställe. Roosvals epitet syftar på Vasaris stora verk "Berömda renässanskonstnärers liv" – ett verk som trots vissa brister varit av största vikt för kännedomen om de italienska skolornas utvecklingsgång och de enskilda mästarna. Verkligen ett fint, men välförtjänt epitet!

N U F

Transport Sedel N^o: 384976

Uti Rikens Ständers Wexel Banco hafwer
Herr Secreteraren Petter Betriegen
insatt uppå Transport räkningen *Tiugu Fyra daler*
Kopparmynt, hwilken Summa af
daler 24. Krmt är tillåtit at Transportera
på andra, dock med the wilkor, at hwar och en som then till
en annan updrager, gör thet tydeligen med dag och datum,
samt til hwem han then transporterar, och sätter therunder
sitt egenhändig namn. Skolandes then som attesten upwis-
sar, och har sidsta Transporten, hafwa at utbekomma åfwan-
bemälte insatte medel. Stockholm d: 14: September
Anno 1745
D: 24: Krmt.

J. Dichten
J. C. Bettler

Ill. 5. Den i ill. 4 avbildade falska transportsedeln med texten grupperad som texten i transportsedeln i ill. 2

835, p. 860). Det var fråga om "en på bankens vanlige formulair skrefven falsk transport sedel" å 70 daler kopparmynt. Denna falska sedel levererades in av en inflytelserik politiker, bankofullmäktigen Thomas Plomgren, och den gottgjordes med det angivna beloppet 70 daler kopparmynt "i anseende thertill, at then varit skrefven på et riktigt banquens formulair samt eljest så beskaffad, at ingen utom värcket kunnat hysa om then samma någon mistancka". Den andra falska transportsedeln var också skriven "på banquens vanliga formulairer". Dess angivna belopp var 100 daler kopparmynt; den lämnades in den 28 juli 1747 av

Rikets Ständers kontor och gottgjordes likaledes med sitt angivna belopp (Riksarkivet. Rb 919, p. 923).

TB MYNT HB

U. Thimberg R. Berglund
Prislista nr 10 sändes gratis
på begäran

K Ö P E R
B Y T E R
S Ä L J E R

MYNT & TILLBEHÖR
LITTERATUR

Erstagatan 14
116 36 Stockholm
Tel. 08-41 01 33

Öppethållande:
Vard. 10-18
Lörd. 10-13

MYNTETS DAG

den 21 och 22 mars 1981

Svenska Numismatiska Föreningen anordnar tillsammans med Sveriges Mynthandlares Förening 'MYNTETS DAG' lördagen den 21 och söndagen den 22 mars 1981 bägge dagarna kl 11.00–17.00 i Historiska Museet, Narvavägen 13–17, Stockholm.

I utställningen deltagar bland andra Kungl Myntkabinettet och Myntverket.

Eftersom detta torde vara den största numismatiska satsningen som någonsin gjorts i Sverige, så behöver vi många, som kan hjälpa till för att göra 'MYNTETS DAG' till fin reklam för numismatiken.

För att få en överblick över hur många som vill hjälpa till ber jag Dig snarast anmäla Din medverkan till kansliet (öppet måndag–fredag kl 10.30–13.00) tel 08-67 55 98. Men vänta inte för länge för förberedelserna är redan i gång.

'STÄLL UT DIN SAMLING'

I samband med 'MYNTETS DAG' på Historiska Museet den 21–22 mars 1981 har Du möjlighet att ställa ut Din samling eller delar av den.

Anmäl Ditt intresse att vara med till kansliet före 13/12 1980. Råd och upplysningar kan Du få via Föreningens kansli.

Liten ordlista över banktermer

Uppgjord av Ernst Nathorst-Böös

Accept: Godkännande, oftast godkännande av växel och därför godkänd växel.

Ackreditiv: Egentligen penninganvisning från ett kreditkonto så att en person anmodar en bank att ställa ett visst belopp till förfogande för en viss namngiven person el firma.

A användes förr ofta för att finansiera en längre tid i utlandet. Den inhemska banken anmodar då sin utländska bankförbindelse att utbetala ett visst penningbelopp. För bestridande av resekostnader användes i regel den form som kallar resekreditiv.

A conto: I avräkning, i räkning. Noga räknat "från konto".

Agio: Överkurs, övervärde. Prisskillnaden mellan två sorters mynt t ex metallmynt och pappersmynt.

Aktie: Andel i aktiebolag, av italienskans *actio* (har handlat).

Allonge: Förlängning. Skall en växel endosseras många gånger eller förses med så många påskrifter, att utrymmet å växlens baksida icke räcker till fäster man vid växeln ett pappersblad, som benämnes allonge. Uttrycket betyder förlänga.

Annuïtet: (av latin *annus* år), en årsbetalning.

Arbitrage: Av latinets *arbitrium* 1) skiljedom; 2) oftast benämning på internationella transaktioner i mynt eller värdepapper. I Sverige användes uttrycket huvudsakligen i fråga om valutatransaktioner.

Argryokrati: Penningvälde.

Assignant, assignat: Skriftlig handling, varigenom en person ger en annan en uppdrag att till en tredje person betala pengar, utlämna varor. Vanligast som beteckning på sedlar under franska revolutionen.

Aval: Borgen, borgensförbindelse. Kommer troligen av franskans *à valoir* = att värdera, att ha värde.

A vista: Förk a/v, vid sikt. Växel som skall betalas vid uppvisandet kallas avistaväxel. A vista säljkurser av utländskt mynt syftar på dagens värde.

Baisse: Av franskans *baisser* = sänka. Sänkning, sjunkande kurser.

Bank: Av italienskans *banco*, den bank där medeltidsväxlarna bedrev sitt yrke.

Banko: Benämning på svenska sedlar och mynt under 1700- och 1800-talen för att ange att de utgavs av Riksbanken.

Bankrutt: Av *banco* + *rotto* (trasig). Kunde ej växlarna fullgöra sina förbindelser slog man sönder deras bord; därför konkurs, insolvent, ruinerad.

Blankingsaffär: Innebär, att en person säljer värdepapper, som han icke har, i hopp om att kursen skall sjunka för att sedan vid lägre kurs köpa samma slags värdepapper och fullgöra leveransen.

Blanko: El blanco = vit, ren, öppen inte ifyllt.

Broker: Handlar med aktier och andra värdehandlingar för annans räkning – motsats *Jobber*.

Budget: Engelskt uttryck, men egentligen av latinets *bulga* = låda, säck, där den engelske finansministern hade sina räkningar, sedan inkomst och utgiftsräkning mm.

Bullion: Engelska, sammanfattande benämning på guld och silver i omyntad metall. Användes t ex om ädelmetallsfrakterna över atlanten.

Börs: Av grekiskans *byrsa*, nu i överförd betydelse på byggnad där penningaffärer göres.

Cambio: Växel.

Check: Av engelskans *check* dels förhindra, dels kontrollera, term i engelskt 1600-tal och givetvis senare för en anvisning på guldsmeder och bankirer, checken kunde vid jämförelse med dess ojämnt skurna talong kontrolleras för att förhindra missbruk och förfalskning.

Clearing: Att klara, stämma av.

Consols: (eng) Populär förk för consolidated funds, annuities el bonds. C betecknar ursprungligen och i synnerhet vissa eng statens obligationer. Vid skilda tidpunkter upptagna lån, som löpte med olika räntor, förfallotider osv gavs nämligen år 1751 enhetlig karaktär genom konvertering till ett enda lån. De sålunda konsoliderade lånen såväl som obligationerna benämnes "Three per cent Consolidated Annuities", "Consolidated Threes", el "3% Consols".

Conto: Plur *conti* (italienska) att räkna. C corrente, löpande räkning. C loro, eder räkning. C nostro, vår räkning. C saldo, betald räkning. C vostro, eder räkning.

Courtage: Av *courtice* fr. mäklare, arvode till mäklare, fondmäklare och banker.

Demonetisering: Upphävande av ett metallmynts egenskap av lagligt betalningsmedel. I samband därmed brukar nedsmältning av mynten ske. Jfr Remonetisering.

Diskonto: Av engelskans *räkna av*, sedermera den räntesats som tillämpas vid diskontering av en fordran. Numera användes termen vanligen i fråga om växelbeläning. Man skiljer mellan officiellt diskonto (Riksbankens) och privat diskonto, vilket representerar växelräntefoten i öppna marknaden.

Emission: Latinet *emittere* = utsända, utsläppande i marknaden av aktier, obligationer, sedlar, förlagsbevis mm.

Endossement: Franskans *en dos* på ryggen. På baksidan av en värdehandling tecknad överlåtelse. Om man därvid utsätter överlåtaren och namnet på den till vilket överlåtelsen sker är endossement fullständigt. Skriver överlåtaren däremot endast sitt namn utan att angiva till vem överlåtelsen skett, talar man om överlåtelse in blanko eller blankoendossement.

Federal reserve: Systemet enligt lag av 1913 indelar USA i tolv distrikt, vart och ett med sin Federal Reserve Bank. Dessa banker är avsedda att inom sina resp distrikt utöva en centralbanks funktioner och är helt fristående från övriga banker. De är dock ej statsägda utan deras ursprungliga kapital har tillskjutits vid grundandet inom varje distrikt.

Flau: Tyska *kraftlös*, matt. "Flau börs" används som beteckning å matt börs.

Funding Bonds: (Eng) obligationer tillhörande sådant obligationslån som upptagits i avsikt att ersätta tidigare lån av kortare varaktighet då man inte är i stånd att infria detsamma.

Giro: Italienska omflyttning, rörelse. Av banker och postgiro tillämpat system, varigenom överföringar av likvider mellan olika personers konton äger rum utan användande av kontanter. Gireringar har skett sedan slutet av 1400-talet.

Guldcertifikat: Sedlar, utfärdade av Förenta Staternas skattkammare mot deposition av guld hos denna. Används ej numera utan är samlarobjekt.

Guldkantat papper: I England blev statsobligationer ursprungligen försedda med fögyllda kanter ("gilt-edged"), varigenom uttrycket G uppstått för förstklassiga statspapper.

Hausse: Franska höjning. Pris eller kursstegring på varor el värdepapper.

Hypotek: Av grekiskan underlag, pant. Tidigare endast inteckning. Numera torde H i vanligt språkbruk betyda "säkerhet" el pant.

Jobber: El dealer (eng), benämning på en viss slags börsmedlem vid Londons fondbörs. Vid denna finns huvudsakligen två slags medlemmar, "jobbers" och "brokers". J är sådana börsmedlemmar, som i motsats till brokers (s d o) endast handlar för egen räkning och på egen risk.

Joint account: J är ofta en vanlig benämning å konto i bank, varöver två eller flera personer äger disponera, antingen gemensamt el var för sig.

Kaffirs: Benämning för på Londonbörsen introducerade sydafrikanska värdepapper.

Konvertera: Från franska byta om etc. Omlägga ett lån.

Kredit: Av latinets credere jag tror därav italienskans delcredere eg att delvis tro, alltså dela ansvaret med andra.

Kreditmynt: Mynt, vars nominella värde betydligt överstiger metallvärdet.

Likvid: Av latinets flytande, klar (fordran) 1) betalning 2) att vara likvid innebär, att man kan när som helst betala.

Limit: Av latinets Limitum gräns t ex det belopp intill vilket kredit får utnyttjas el det högsta el lägsta pris som får betalas vid en affär.

Moratorium av latinet mora = dröjsmål. Här anstånd med att betala skulder.

Mortgage Bonds: (England, USA) Obligationer tillhörande ett Mortgage Loan, inteckningslån, hypotekslån.

Negotiabel: Av franskans negociice förhandla, säljbar.

Notariat: Av latinets noto anteckna eller nota anteckning. Benämning för notariatavdelning.

Obligation: Av latinets obligo vara förpliktad eller obligatio bundenhet, plikt. Av stat, kommun eller större enskilt företag till innehavaren ställd skuldförbindelse.

Par: (al pari) Av italienskan jämgod o d. Av lika värde.

Aktier, obligationer är i P, om deras kurs sammanfaller med det nominella värdet.

Passervikt: Den minsta vikt ett mynt kan ha för att gälla som lagligt betalningsmedel. På den tid då guldmynt användes i Sverige, talade man om dessas större P, då de förlorat 1½% av sin vikt och mindre P, då de förlorat 2% av sin vikt. Då myntet underskridit den större P, gällde det ej längre såsom lagligt betalningsmedel men mottogs i statens kassor, så länge det icke underskred den mindre P.

Portfölj: Av franska portefeuille = bära blad. I överförd betydelse benämning på någons totala innehav av aktier och andra värdehandlingar.

Remonetisering: Återinförande av en metall såsom laglig myntmetall för prägling av huvudmynt, efter det att mynt av denna metall tidigare tjänstgjort endast som skiljemynt. Jfr Demonetisering.

Saldo: Italienska avslutning. Skillnaden mellan ett kontos debet och kredit.

Scrip: S el la Scrip Certificate är ett bevis, som utfärdas av engelsk bank över verkställd delbetalning av obligationer el debentures vid nyemission.

S e c: Förk för lat salvo errore calculi, med förbehåll för räknefel. Ett sådant förbehåll brukar utsättas på fakturor och kontoutdrag mm.

EN BROTTMÅLSHISTORIA

När man går igenom samlingar av gamla svenska sedlar, finner man ofta, att sedelinnehavare på sedlarnas otryckta baksida har skrivit namn och siffror. I regel är det fråga om köpmän, som på det sättet gjort diverse affärsanteckningar. August Blanche har skrivit en skiss med rubriken En brottmåls historia, som har intresse i detta sammanhang. Den finns i samlingen Bilder ur verkligheten, del 4, Sthlm 1865, s. 132 ff. Skissen har till sin kärna verklighetens prägel. Den skildrar, hur en stulen sedel kunde identifieras tack vare att en sedelinnehavare hade gjort en del anteckningar på sedelns baksida.

En förmögen lantman vid namn Palm, berättar Blanche, hade i Stockholm blivit bestulen på sin guldklocka och på sin välsäckade plånbok av rött saffian med stålklämmare. Palms inspektor blev misstänkt för delaktighet i stölden.

Oklokt nog lånade inspektoren kort tid efter stölden ut en sedel å 100 riksdaler riksgälds till en granne. Låntagaren visade denna sedel för ortens länsman, som i sin tur visade den för Palm. – Nu låter vi Blanche fortsätta:

»'Kan herr Palm känna igen denna sedel?' frågade länsmannen, i det han visade en af de gamla riksgäldssedlarna på 100 riksdaler, mycket nedsolkad och fullklottrad med namn och siffror, alla tillkomna under det den varit i rörelse, såsom fallet merändels var både med dessa och de gamla bankosedlarna.

'Jag vill minnas', svarade Palm, 'att jag vid samma tillfälle hos hökar Lindstedt vid Holländargatan å norr fick en bundt riksgäldssedlar, bland hvilka tre på hundra och alla de öfriga på tio'.

'Ganska riktigt, det känns också att sedeln passerat hökarboden', yttrade länsmannen. 'Jag hade lagt

ut denna sax och tidigare än jag trodde kom räven'».

Blanche låter oss veta, att länsmannen hade lagt ut en fälla genom att skicka låntagaren till inspektoren för att låna pengar. Blanche fortsätter:

»Ifrån länsmannen begaf sig Palm direkte till staden. Hökar Lindstedt kände så mycket lättare igen den ifrågavarande sedeln, som det fanns på densamma det räknetal han själf klottrat dit. Likaledes var han säker på att samma sedel varit bland dem han lemnade Palm, och som denna sedel jemte de öfriga befunnit sig i den stulna plånboken, så ansåg man sig ha funnit tråden till utvecklingen af saken».

Dagen därpå frågade länsmannen inspektoren vem han hade tagit emot den utlånade sedeln av. Inspektoren visade då tydligt, att han var skyldig till stölden: han valde att gå rättvisan i förväg genom att ta sitt eget liv.

-n

Silvercertifikat: Sedlar utfärdade av Förenta Staternas skattkammare mot deposition av silverdollars. Sådana förekommer ej numera.

Sinking fund: (eng) Numera benämning på allt slags kapitalsamlade för avveckling av en skuld. Ursprungligen var S uteslutande en amorteringsfond för betalande av statsskuld.

Solvens: Av latinets *solvere* = att lösa (sina förbindelser). Den har solvens som kan göra detta, men behöver ej varje ögonblick vara likvid. Gäldenärs förmåga att betala alla sina skulder under förutsättning av ett normalt avvecklingsförfarande.

Stock: (eng). 1) Beteckning i England och USA för aktie *common stock* = stamaktiekapital, *preference stock* = preferensaktiekapital, *debenture stock* = debenturekapital. I England avser S även ett antal helt inbetalda aktier (*shares*), som konverterats till ett "aktiepaket". En viss person kan sålunda inneha visst antal *shares* el visst belopp *stock* i ett bolag. 2) I varuhandeln = lager, förråd etc. 3) Sammanfattande benämning på olika värden t ex i sammansättningarna aktiestock, sedelstock, växelstock, obligationsstock etc.

Treasury Bill: (eng) Skattkammarsvåxel. T är efterföljare till *exchequer bills*, varav engelska svävande statsskulden fr o m 1696 i ett 170-tal år var sammansatt och som utgjorde av regeringen utfärdade *promissory notes* (betalningsförbindelse).

Usance: Av latinets *uso* bruk, handelsbruk. Uttrycket "à usance" avser tidsfristen mellan en växels uppvisande och den dag, då den skall betalas. I medeltiden fanns fastställd *usance* mellan olika städer.

ULF NORDLINDS MYNTHANDEL AB

Nybrogatan 36 • Box 5132, 102 43 Stockholm

Telefon 08-62 62 61

KÖPER • SÄLJER • VÄRDERAR
MYNT • SEDLAR • MEDALJER
ORDNAR

Numismatisk litteratur

Medlem av Sveriges Mynthandlars Förening

KONTAKT- PUNKTEN

Vi har redan vid ett par tillfällen talat om en Helsingforsresa i vår och erfarit att det finns ett stort intresse för en sådan. Nu har det tyvärr visat sig att tidpunkten är olyckligt vald – ur helsingforsarnas synpunkt. De har bett oss att skjuta på den till nästa höst för att bättre förbereda kunna bjuda på intressanta dagar.

Vi hoppas emellertid att kunna ge våra medlemmar ett alternativ till våren – och går in för Helsingforsresan hösten 1981.

Föreningen har händerna fulla med arbete för Myntets Dag (se annan plats i detta nummer). I detta

sammanhang är det kanske lämpligt att smygga in en liten undran om det finns några medlemmar som är beredda att bistå oss med några timmars arbete då och då. Det finns flera uppgifter som vi är tacksamma att få hjälp med. Ett telefonsamtal till kansliet mellan kl 10.00–13.00 (67 55 98) mottas med tacksamhet.

Försäkringsfrågorna är under bearbetning. Vi väntar f n på material till en sammanfattning och återkommer.

K.C.

GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar

LUNDS MYNTHANDEL

Klostergatan 5
222 22 Lund
Tel 046-14 43 69

GOD JUL
OCH
GOTT NYTT
ÅR
önskar

MALMÖ MYNTHANDEL

Ingvar Enbom
Kalendegatan 9
211 35 Malmö,
tel 040-11 65 44

Medlem av Sveriges
Mynthandlars Förening

KÖPER – SÄLJER
MYNT • SEDLAR •
MEDALJER • LITTERA-
TUR

OM DALERRÄKNING I KARLSKRONA

I § 4 i 1776 års realisationsförordning betonades önskvärdheten av att den gamla räkningen i daler avskaffades så snart som möjligt: i annat fall kunde ny oreda i det svenska penningväsendet uppkomma. I stället för räkningen i daler borde "riksdalers räkningen allmänneligen i hela riket antagas".

När det gällde riksbankens och andra allmänna räkenskaper, föreskrevs riksdalersräkning genast från 1777 års ingång. För att få riksdalersräkningen snabbt införd även i enskildas räkenskaper gjordes räkenskapernas giltighet inför rätta beroende av att riksdalersräkning hade tillämpats.

Men det finns många uppgifter, som klart visar, att riksdalersräkning i vardagslivet slog igenom endast mycket långsamt och i vissa samhällsskikt knappt någonsin riktigt helt.

Detta fasthållande vid äldre tiders sätt att räkna komplicerades av att folk i mellersta och norra Sverige räknade i daler kopparmynt men folk i södra Sverige i daler silvermynt (jfr MYNTKONTAKT 1978 nr 10, s. 265). Eftersom 1 daler silvermynt var = 3 daler kopparmynt, kunde olika innebörder av ordet *daler* leda till missförstånd vid kontakter mellan folk i skilda landsändar.

En genomgång av Carlskrona Weckoblad för åren 1789–1792, sålunda 12 à 15 år efter realisationen, ger många belägg för kvardröjande benägenhet att räkna i daler och i detta fall givetvis i *daler silvermynt*. Den 4 april 1789 omtalas en stöld i ett packhus norr om staden: "den som om denna stöld har eller kan få någon underrättelse har att undfå 8 r:d. 16 sk. sp. eller 50 d:r s:mt, då han bevisligen kan upptäcka tjuven". Den 23 maj samma år meddelas, att den som kan tillrättaskaffa ett bortstulet guldur "lofvas 8 en 3-dels r:d. om det igenfås"; den utlovade hittelönen var sålunda även i detta fall = 50 daler silvermynt. I en annons den 12 februari 1791 utbjödes två järngrutor, en större och en mindre, "den förre för 50 daler och den sednare för 12 daler s:mt". Den

19 mars 1791 utbjödes ett hus för 600 daler silvermynt och den 7 maj samma år ett hus för 1 800 daler silvermynt. Ett halvt mantal kronohemman var till salu för 5 000 daler silvermynt, enligt annonsen den 30 december 1791. En person önskar ett kortfristig lån å 200 daler silvermynt i en annons den 3 mars 1792.

Det torde ha varit lättare för åtskilliga medborgare att förstå ett belopp, om det räknades om från riksdaler och uttrycktes i daler silvermynt.

Den 19 december 1789 berättas om uppuren adventskollekt: i amiralitetskyrkan ... "23 d:r 25 öre i stadskyrkan 90 d:r 10 öre i tyska kyrkan .. 55 d:r 5 et tred. öre

Summa 169 d:r 8 et tredjed. öre
I specie 28 riksd. 10 sk. et runst."

I en annons den 29 mars 1788 läser vi: "För ungefärligen 14 dagar sedan är uti en handels bod om aftonen af en okjänd qvarlämnat i stället för et åtta styvers stycke en ducat, den som vet sig vara rätter ägare til samma ducat kan den återfå, då prägel och årtahl der på uptes. Underrättelse om ställer århålls der dessa blader utgifves".

Hur mycket var ett åttastyversstycke? Det framgår direkt av § 1 i realisationsförordningen. Där står, att en tjugofjærdedelsriksdaler skulle "antagas och beräknas" till 24 öre kopparmynt eller 8 öre silvermynt. *Styver* och *öre* är olika benämningar på samma sak. – En tjugofjærdedelsriksdaler och en ducat har samma diameter, vilket skulle kunna vara en förklaring till förväxlingen.

Vi anför till slut en annons i Carlskrona Weckoblad för den 28 juli 1792: "Förleden torsdag borttappades 15 daler s:mt uti riksgälds-sedlar, bestående af 1 r:d. sedel och 3 plåtsedlar samt 2 tolfskillings dito. Den som dem uphittadt behagade emot hederlig vedergällning återlämna på boktryckeriet".

Några riksgäldssedlar lydande å daler silvermynt har det aldrig funnits. Här har vi återigen en omräkning från riksdaler – en omräkning

som vi sena tiders barn tycker är både krånglig och onödig. Enligt realisationsgrunden var 1 riksdaler = 18 daler kopparmynt = 6 daler silvermynt. Det angivna beloppet 15 daler silvermynt var följaktligen = $2\frac{1}{2}$ riksdaler. Uttrycket "plåt" har vi förklarat många gånger i MYNTKONTAKT (se till exempel 1977 nr 9): det var = 6 daler kopparmynt = 2 daler silvermynt = $\frac{1}{3}$ riksdaler = 16 skilling. Då blir det hela = summan av delarna:

en riksdalersedel = 1 riksdaler,
tre plåtsedlar å $\frac{1}{3}$ riksdaler = 1 riksdaler

två tolvskillingsedlar = $2 \times \frac{12}{48}$ riksdaler = $\frac{1}{2}$ riksdaler.

Gångna tiders människor hade uppenbarligen en begåvning för huvudräkning, som vi tyvärr har förlorat.

Torgny Lindgren

Ecce Homo-medaljen

Med anledning av den intressanta artikeln "En Ecce Homo-medalj av Ehrenreich Hannibal" av Torgny Lindgren i MYNTKONTAKT nr 7 1980 får jag meddela att i Timmermansordens Mynt- och Medaljsamling finnes ovannämnda medalj i ett exemplar slaget i brons. Jag har inte kunnat finna någon anteckning om när denna medalj införlivades med ordens samlingar, men det måste ha skett efter 1910 då medaljen inte återfinns i Lilienbergs tryckta förteckning från detta år.

Björn Tarras-Wahlberg
Timmermansordens mynt- och medaljvårdare

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar**

NORRTÄLJE MYNTHANDEL
Tullportsgatan 13, Box 4
761 00 Norrtälje,
tel 0176-168 26

Mynt och medaljer i grundstenar [6]

Av TORGNÝ LINDGREN

I MYNTKONTAKT 1977 nr 10 publicerade vi ett antal samtida skildringar av tillfällena, då mynt och medaljer har blivit nerlagda i grundstenen till officiella byggnader. I detta nummer berättar vi om andra tillfällen, då denna gamla sed har blivit iakttagen.

I september 1783 gillade Gustav III genom påskrift Jean Eric Rehns ritningar till den planerade Johannes stenkyrka i Stockholm; han lovade att själv lägga grundstenen. Rehn lät då beställa grundstenen samt hammare och murslev av silver med elfenbensskaft, vidare en starkt förgylld kopparplåt, där en lämplig inskrift skulle graveras; plåten skulle jämte gångbara mynt och en del under Gustav III:s regering slagna medaljer läggas ner i grunden. Kungen hade lovat att bekosta allt detta. Vid grundstensläggningen den 14 september 1783 utvecklades stor pomp. Ceremonielet var författat efter mönster av grundstensläggningen vid Adolf Fredriks kyrka 1768 (se Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1953, s. 111). Gustav III anlände åtföljd av sina båda bröder samt hovsvit och militäreskort. Efter gudstjänst steg kungen på en kronläderprydd trappa ner till grundstensplatsen. Medelst en kran hissades stenen ner dit; den blev liggande, där altaret skulle stå. Uptill på stenen var en öppning med en låda av koppar. I denna låda lade kungen ner alla gångbara mynt, från dukat till rundstycke, samt tre medaljer: kröningsmedaljen, medaljen över revolutionen 1772 och medaljen över kronprinsens dop. Inskriften på plåten berättade, att Gustav III lade grundstenen nyssnämnda dag samt räknade upp namnen på dåvarande överståthållare, kyrkoherde m fl. Därpå stängde kungen lådans lock och murade igen det med tre slevar bruk samt slog tre slag med hammaren på locket. Även kungens bröder fick mura och hamra. Hammaren skänktes till byggmästaren Robsahm och mursleven till murmästaren Uhr. (Sveriges kyrkor. Stockholm band IV. S:t Johannes kyrka, Sthlm 1934, s 461ff.)

Men det blev ingen kyrka byggd, där grundstenen sålunda hade lagts.

När Gustav III kom hem från sin italienska resa, ville han ha en annan kyrka än den Rehn hade ritat. Men den skulle bli alltför dyr – och så avstannade alltsammans. Lådan med mynten och medaljerna återfanns 1813, då grunden grävdes upp, och förvaras nu i Johannes församlings arkiv (se illustrerad artikel i Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1971, s. 2ff).

För att – bland annat – visa sin uppskattning av Linnés verksamhet som hade fört med sig en blomstringsperiod för Uppsala universitet, donerade Gustav III slottsträdgården i Uppsala till universitetet; den förvandlades till en botanisk trädgård. På eftermiddagen den 17 augusti 1787 lade Gustav III själv grundstenen till den stora institutionsbyggnad som skulle byggas i trädgården. Åtföljd av en talrik svit gick kungen från slottet genom trädgården. "Kongl. maj:t nedsteg där efter till det utsedde stället för grundstenen, hvaräst kongl. maj:t utom et af alla gångbara mynt behagade inlägga medaillerne öfver des kröning, des egit cancellariat vid denna kongl. academien och des herr sons hans kongl. höghet kron-prinsens, hvarjämte kgl. maj:t, til at ytterligare befästa von Linnés odödlighet och at gifva vetenskapens idkare den ärofullaste upmuntran, äfven lade den på kgl. maj:ts nådiga befallning öfver honom slagne medaille". Över dessa mynt och medaljer lades en kopparskiva med en ingraverad inskrift, som angav när grundläggningen ägde rum ävensom att byggnaden skulle bevara minnet av Linné. Sedan grundstenen hade blivit lagd, lade kungen "efter vanligheten vid sådana tillfällen" tre slevar bruk omkring den och slog sedan på den med en hammare; därefter fick också sviten hålla i slev. (Inrikes Tidningar den 27 augusti 1787.)

Två dagar senare, den 19 augusti 1787, på femtonårsdagen av sin revolution, lade Gustav III grundstenen till Norrbro i Stockholm (se Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1953, s. 112).

I oktober samma år reste Gustav III genom Norrköping, där han låg natten mellan den 21 och 22 oktober 1787. I Norrköping önskade man,

att kungen skulle lägga grundstenen till den planerade Johannes landsförsamlings kyrka, men han gav detta uppdrag till kammarherren friherre Knut Henrik Leijonhufvud. På platsen, där den tillämnade kyrkan skulle stå, höll Leijonhufvud ett tal. Därefter sattes en låda av koppar med lock ner "uti den i cubisk form huggne stenen". Lådan innehöll "så väl hans kongl maj:ts konung GUSTAF III. krönings medaille i silfver, til detta ändamål förärad af bruks-patron hr. Elias Pasch, som ock et exemplar af hvarje under vår nådige konungs regering slagne nu gångbare mynt sorter". Vidare låg där en förgylld plåt med en inskrift, som angav datum för grundstensläggningen och namnen på dåvarande myndighetspersoner. De till grundstensmurningen förfärdigade verktygen, en silfvermurslev och en hammare, skänktes till den genom entreprenad antagna kyrkobyggmästaren, Samuel Mathlin från Stockholm. (Inrikes Tidningar den 26 november 1787.)

Det har säkerligen varit tanken på kunglighetens deltagande i ceremonier av detta slag, som har påverkat

Forts s 198

GOD JUL OCH GOTT NYTT ÅR önskar MYNT & MEDALJER

Sveavägen 96
Fack. S-104 32 Stockholm 19
T-Rådmansgatan
(uppgång Handelshögskolan)
Telefon 08-34 34 23

Köper • Byter
Säljer • Värderar
Kommissionsuppdrag

Mynt • Sedlar
Medaljer • Tillbehör
Numismatisk litteratur

Öppet: vard. 11–18, lörd. 9–14

en skribent i Inrikes Tidningar den 2 januari 1786. Efter den förödande branden i Jönköping 1785 skickade drottning Sofia Magdalena 1 000 riksdaler specie till hjälp åt behövande; skribenten säger, att drottningen därigenom "rädder uslingen brödet och lägger första grundstenen till framdeles boningar".

Den 10 oktober 1797 lade Gustav

IV Adolf grundstenen till den tredje dockan i Karlskrona. Vid ankomsten till det ställe, där grundstenen skulle läggas, mottog kungen en silverplåt med en inskrift, som berättade, att Gustav III den 10 oktober 1775 hade lagt grundstenen till den första och andra dockan samt att Gustav IV Adolf samma dag 22 år senare lade grundstenen till den

tredje dockan. "Uti et i sten uthuggit hål nedsattes en bly-låda, hvaruti ofvannämnde plåt jämte alla sorter nu gångbare mynt af konungen inlades". Kungen murade därpå fast ett lock över lådan och en stor sten därövanpå. Kungen befallde även sin svit att mura. (Inrikes Tidningar den 31 oktober 1797.)

Falska tioöringar

I Stockholms Dagblad för den 26 april 1875 (landsortsupplagan) läses följande lilla notis:

Falska tioöringar hafva under den senaste tiden blifvit utpräglade här i staden, och åtskilliga sådana falska mynttecken äro inlemnade till polisen. Till storleken likna de de äldre tioörestyckena, äro tillverkade af något slags hvit, i rött skiftande metall samt bära på ena sidan inskriften "Keine 10 öre". Det är lätt att skilja dem från de äkta, och sedan allmänhetens uppmärksamhet nu blifvit fäst på förhållandet, är det anledning förmoda, att försöken att utpräglade de falska mynten hädanefter skola misslyckas.

I MYNTKONTAKT 1978 nr 8, s. 213 f, berättade vi under rubriken *Farliga leksaker* om den serie av små imitationer av svenska mynt med årtal 1888, som tillverkades av firman L. Chr. Lauer i Nürnberg.

Den tioöring, som omtalas i tidningsnotisen här ovan, har säkert också kommit till för att begagnas som spelmark eller leksak, inte för att präglas ut som falskt mynt – men så har uppenbarligen skett: allt kan ju missbrukas. Det skulle vara intressant att veta, om tioöringen också ingår i en serie myntimitationer i stil med den Lauerska imitationsserien. Finns det med andra ord också "Keine 25 öre" etc?

När tidningsnotisen talar om "de äldre tioörestyckena", syftar den givetvis på tioöringar präglade enligt 1855 års myntordning: de var något mindre än tioöringar präglade enligt 1873 års myntlag.

T.L.

Visste Du . . .

– att Oscar Levertin skrev om "Svensk och fransk medaljkonst under 1600-talet",

– att Harald Wideen skrev i Göteborgs konstmuseums årsbok 1954 om "Medaljritningar av Ljungberger och Grandel i Göteborgs Konstmuseum",

– att C A Ossbahr publicerade artikeln "Architectura Numismatica" i Samfundet Sankt Eriks årsbok 1923,

– att Tekniska Museets årsbok Dædalus 1941 innehåller S Rönnows "Bidrag till en svensk Technologia Numismatica",

– att Erik Person-Gamby skrev om "Medaillen auf Dr Sven Hedin" i tidskriften Der Münzensammler, januari 1931, nr 37,

– att svenskättlingen Eric Engstrom 1972 gav ut "The medallie portraits of Sir Winston Churchill" samt

– att 1972 i Tyskland utgavs Helmut Ferners "Anatomia in nummis" med medaljporträtt av läkare, bl a av svenskarna Anders Hendrik Flormann (1761–1840), Anders Jo-

han Hagströmer (1753–1830), Carl von Linné (1707–1778), Adolf Murray (1751–1803), Anders Adolf Retzius (1796–1860) och Nils Rosén von Rosenstein (1706–1773).

N U F

Numismatiskt nytt

Från London rapporteras, att engelska myntverkets samlingar ("Royal Mint collection") inom kort skall flyttas från Tower Hill i London till Llantrissant i södra Wales.

Samlingarna omfattar mynt, medaljer, krigsmedaljer och ordnar samt stamper och sigill som tillverkats därstädes.

N U F

GOD JUL
OCH
GOTT NYTT
ÅR
önskar

STRANDBERGS
MYNTHANDEL

Arsenalsgatan 8
103 91 Stockholm
tel 08-20 81 20

Medlem av Sveriges
Mynthandlare Förening

KÖPER – SÄLJER
MYNT • SEDLAR •
MEDALJER • LITTERA-
TUR

GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar vi vår
stora kundkrets
runt om i landet

F: a SAMLAREN
Rune Erixon
KARLSHAMN

MYNTVERKET

åren 1973-1976

Forts från nr 8/1980

Medaljtillverkningen 1975

	Storlek	Guld	Silver	Brons
<i>Kungl belöningsmedaljer</i>				
Illis quorum meruere labores	18		-	
- " -	12		-	
- " -	8		1	
- " -	5		2	
För medborglig förtjänst	18		-	
- " -	12		-	
- " -	8		-	
- " -	5		-	
För långvarig trogen tjänst	5		-	
För berömliga gärningar	8		-	
- " -	5		-	
För nit och redlighet i rikets tjänst	6		704	
För omsorgsfull renvård	5		-	
			707	

Metallåtgång

Guld	32.1788 kg
Silver	268.3720 kg
Brons och järn	168.3360 kg
Försäljningsvärde (inkl mervärdesskatt)	
Kronor	1 584 513:80

Egna utgåvor

Präglade i myntpress		4 357	1 003
Präglade i medaljpress	43	2 159	1 420
Övriga medaljer	619	2 578	1 417
Summa	1 369	9 094	3 840

Förteckning över nya medaljer som präglats år 1975

Stampbeställare	Prägel	Dia- meter	Konstnär
Svenska Akademien	ERIK LINDORM (Vitae Simplicis Et Amoris Poeta)	45 mm	G Svensson- Lundkvist
Vetenskaps- akademien	BERTIL LINDBLAD (Socio Meritissimo Regia Academia Scientiarum Svec MCMLXXV)	45 mm	Léo Holmgren
Myntverket	Kvinnomedalj	60 mm	Marita Norin
Byggnads AB S:t Erik	Internationell kvinnokamp	40 mm	"
Svenska Kemist- samfundet	BYGGNADS AB S:T ERIK	56 mm	Einar Forseth
Riksmarskalks- ämbetet	GUNNAR STARCK	60 mm	Léo Holmgren
Ridfrämjandet	PRINS CARL	36x32 mm	Ivar Johnsson
Svenska Djurskydds- föreningen	CARL XVI GUSTAF SVERIGES KONUNG/Ryttare till häst	31 mm	Léo Holmgren
"	CARL XVI GUSTAF SVERIGES KONUNG/ SVENSKA DJURSKYDDSFÖRENINGEN	31 mm	"
"	CARL XVI GUSTAF SVERIGES KONUNG/ SVENSKA DJURSKYDDSFÖRENINGEN	17 mm	"

GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar

**FALKENBERGS
MYNTHANDEL**

Brogatan 2
311 00 Falkenberg
Tel. 0346-150 95

Observera

Stockholmsbesökare, som tillhör någon till Svenska Numismatiska Föreningen eller Nordisk Numismatisk Union ansluten förening, är alltid välkommen till Svenska Numismatiska Föreningens möten. Programdetaljer finns inspelade på föreningens automatiska telefonsvarare. (08/67 55 98)

GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar

GÄVLE MYNTHANDEL

N. Centralgatan 4
801 04 Gävle
Tel 026-12 82 25

Medalj tillverkningen 1976

	Storlek	Guld	Silver	Brons
<i>Kungl belöningsmedaljer</i>				
Illis quorum meruere labores	18	1		
– ” –	12	–		
– ” –	8	4		
– ” –	5	1		
För medborgerlig förtjänst	18	–		
– ” –	12	1		
– ” –	8	–		
– ” –	5	–		
För långvarig trogen tjänst	5	–		
För berömliga gärningar	8	–		
– ” –	5	–		
För nit och redlighet i rikets tjänst	6	565		
För omsorgsfull renvård	5	–		

572

Egna utgåvor

Präglade i myntpress		12 104	5 398
Präglade i medaljpress	69	2 112	669
Övriga medaljer	768	3 739	1 441
<i>Summa</i>		1 409	17 955

Samlarmynt:

14 092 set 259 244:50

Sirs:

I write you this letter because I collect coins and I would like to know people who like the Numismatic hobby for interchange coins.

Therefore, I hope you can publish my announcement in your magazine, I send you my best regards.

Miguel Gubert Llenas
C/Nueva 7
Palamós (Girona)
Spain

Metallåtgång

Guld	33,9488 kg
Silver	503,8104 kg
Brons och järn	167,2358 kg

Försäljningsvärde (inkl mervärdesskatt)

Kronor 2 670 025:35

Förteckning över nya medaljer som präglats år 1976

Stampbeställare	Prägel	Diameter	Konstnär
Myntverket	CAROLUS XVI GUSTAVUS REX (Sveciae)	53 mm	Léo Holmgren
Riksmarskalkämbetet	1776–1976	31 mm	”
Vetenskapsakademien	SVEN EKMAN (Socio Meritissimo Regia Academia Scientiarum Svec MCMLXXXV)	45 mm	”
Utrikesdepartementet	För förtjänster om utrikesförvaltningen	27 mm	”
Myntverket	ERIK LINDBERG	45 mm	”
”	Myntgravör 1916–1944 MYNTREALISATIONEN 27 november 1776 1776–1976 200 år	45 mm	Bo Thorén
Svenska Numismatiska föreningen	ERIK LINDBERG (Svenska Numismatiska föreningens årsmöte 1976)	31 mm	Léo Holmgren
”	ELIAS BRENNER (Pro Meritis)	31 mm	”
”	Svenska Numismatiska föreningens symbol	12 mm	”
Patriotiska Sällskapet	För långvarig uppskattad tjänst till sjöss	42 mm	”
Sveriges Standardiseringskommission	CARL XVI GUSTAF SVERIGES KONUNG	35×40 mm	”
Svenska Jägareförbundet	CARL XVI GUSTAF SVERIGES KONUNG	34 mm	”
Myntverket	MYNTTYPER PRÄGLADE UNDER GUSTAV VI ADOLFS REGERINGSTID		”
	Jubileumsmynt	36 mm	
	Silver- och kopparnickelmynt	32 mm	
	Bronsmynt	32 mm	

SMUTSIGA SVENSKA SEDLAR [2]

I Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad 1950:4 återger Nils Ludvig Rasmusson den tyska resanden Christian Ludwig Lenz' skildring av myntförhållandena i Sverige 1796. Lenz skriver, att en resande i första hand måste försöka betala med sedlar, ty det var svårt att växla sådana och få kopparmynt i stället.

Samma råd ger en annan tysk resande, Johann Georg Büsch, som besökte Sverige många år före Lenz, nämligen redan 1780, således under realisationens tredje år. Büsch skildrar resan i ett arbete med titeln *Bemerkungen auf einer Reise durch einen Teil Schwedens im Jahr 1780*, Hamburg 1783; där skriver han s. 85 (sammandrag och översättning av T.L.): "Sverige har nu jämte silver- och kopparmynt dels gamla, dels nya banksedlar. Av de sistnämnda lyder de minsta på två riksdaler. Med dem kan man inte reda sig på landsbygden eller i småstäderna i det inre av landet. Endast småsedlar av det äldre slaget, vilkas minsta valör är två daler silvermynt eller sex daler kopparmynt, går det att få växla, så att man får något småmynt. Bönderna, som skall ta emot forlön, är nästan helt utan pengar. Vårdshusvärdarna är mycket ovilliga att lämna ifrån sig småmynt enbart genom växling, om man inte uppehåller sig hos dem och förtär något. Därför måste man i städerna försöka växla till sig så mycket småmynt, som man bara kan få tag i, samt hushålla med dem på landet och inte lämna ifrån sig mynt så länge det går att betala med sedlar. — De nya silvermynten, som utmyntas i specieräkning, är mycket vackra. Kopparmynten är tyngre än vad kopparmynt till motsvarande värde är i något annat land, såvitt jag vet."

Christian Ludwig Lenz berättar också, att en stor del av de sedlar, som cirkulerade i Sverige, var så smutsiga och trasiga, att en främling ofta inte ville ta emot dem och knappt vågade röra dem. Även fransmannen J.J. Ampère, som besökte Sverige 1827, och en tysk vid namn C. von Hailbronner, som var här 1837, klagar över de smutsiga och trasiga sedlar, som de var tvungna att handskas med i vårt land; de båda sistnämndas resebe-

rättelser finns återgivna av under-tecknad i Medlemsbladet 1953:4.

Klagomål över smutsiga och trasiga sedlar hördes inte bara från utlänningar utan också från svenskar. Den kände "Årstafrun", Märta Helena Reenstierna, skriver i sin dagbok den 24 januari 1816: "Jag sorterade i dag de gemena trassedlar, som jag i går för tobaken bekom, och lät Strömberg uttaga en liten discont sedel för de dugligaste — Mamsell klistrade öfver 10 RD: de uslaste". Hon sysslade med sådant arbete den 2 april 1827: "Hela förmiddagen åtgick för mig att med gröt och papper klistra de trasiga sedellappar som Sundell skickade mig i arrende för torpen" och den 7 december 1831: "Jag klistrade trasiga sedlar som mig lämnades för en tunna råg" (Årstadagboken II, Sthlm 1949, s. 89, resp. III, Sthlm 1953, s. 48 och s. 208).

En tysk baron von Hallberg-Broich besökte de nordiska länderna 1817 och skildrade sina erfarenheter i arbetet *Reise durch Skandinavien 1817*, Leipzig 1818. Detta arbete gavs ut på svenska, i översättning av Carl Eric Rademine, under titeln *Resa genom Skandinavien (Danmark, Sverige, Norrige) år 1817*, Sthlm 1820. Även von Hallberg-Broich klagar över smutsiga sedlar; sålunda säger han s. 69: "Riksbancosedlarne äro ofta så trasiga, smutsiga och illa luktande, att man vämjes vid att vidröra dem; många äro klistrade på annat papper eller hopfästade med knappnålar. Det är ett löje värdt att se, huru menniskorna illfänas om en sådan trasa; men den bestämmer alla varors värde". Denna skildring avser säkerligen närmast Norge; den är inplacerad i en redogörelse för färden mellan Frederikstad och Christiania. Men det är vårt land, som von Hallberg-Broich avser i nästa mening, därom behöver vi inte tveka: "I Sverige finnas sedlar af ett halft arks storlek, af hvilka ofta stora bitar äro bortrifne; men endast de äro igenkännliga, så löpa de; på många har man skrivit, räknat, osv."

Som von Hallberg-Broich säger hade de svenska sedlarna vid denna tid ett mycket stort format. Riksbankens sedlar å 1 000 riksdaler och

därutöver skrevs från 1803 ut på blanketter, som hade det imponerande formatet cirka 18,5 cm x 22 cm dubbelvikta och sålunda cirka 37 cm x 22 cm utvikta (Torgny Lindgren *Riksbankens sedelhistoria 1668–1968*, Sthlm 1968, s. 96–97 och ill. 40a–b, 41a–b och 42a–b).

T.L.

Falska hundra-lappar

En av de största falskmyntarligor som opererat i Sverige håller på att avslöjas av polisen i Helsingborg i samarbete med Interpol. Ligan som har sin bas i Norditalien misstänks ha smugglat in hundralappar för miljonbelopp till Sverige.

De beslagtagna förfalskningarna gäller 250 000 kr. i Rikskuponger och 800 000 kr. i hundralappar. Den 17 november grep i Paris den franska polisen en 41-årig italiensk medborgare som långa tider vistats i Sverige. Bl a har han i Stockholm haft pizzerior och bedrivit försäljning av begagnade bilar. Italienaren har nu på diplomatisk väg begärts utlämnad till Sverige, misstänkt för grov penning- och urkunds förfalskning. En fjärde person, en 30-årig kvinna greps den 18 november i Stockholm.

GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar

AMNEKLEVS MYNTHANDEL

Skolgatan 20
602 25 Norrköping
Tel 011-10 29 50

FÖRENINGAR

FAGERSTABYGDENS MYNTKLUBB sammanträder första helgfria måndagen i varje månad på AB Västanfors Industriens matsal, S Linjan, Fagersta. Upplysningar tel 0223/116 71 e kl 17.00 och 0223/172 18 kl 8.30-16.00

FINSPÅNGS MYNTKLUBB sammanträder sista torsdagen i varje månad på Sparbanken Östergötland, Bergslagsvägen 4, Finspång. Upplysningar tel 0122/103 89 el 161 20

FROSTA NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion 18/12 på Fritidsgården i Hörby kl 19.30. Visning från kl 18.30.

GÖTEBORGS NUMISMATISKA FÖRENING har möte kl 19.00 den 8/12. Lokal: Traktören, Köpmangatan.

KATRINEHOLMS MYNTKLUBB har möten första helgfria onsdagen i varje månad på restaurang Stortorget 1, Katrineholm. Upplysningar tel 0150/210 45 el 151 00.

KRISTIANSTADSORTENS NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion på Hemgården, Norretullsvägen 9, Kristianstad den 12/12.

MYNTKLUBBEN NICOPIA har möten andra måndagen i varje månad på Pensionärgården, V Trädgårdsgatan 57, Nyköping. Upplysningar tel 0155/131 31, 133 09, 134 29.

SANDVIKEN-GÄVLE MYNTKLUBB har möte i Valbo kommunalhus den 6/12 kl 13.00. Upplysningar tel 026/13 11 77, 25 26 17.

SAMLARKLUBBEN NUMIS Skellefteå har möten första torsdagen i varje månad i NV-huset, konferensrummet. Upplysningar 0910/186 80.

TÄLJE MYNTKLUBB har möte 11/12 i Wendelas rum, biblioteket - LUNA, Södertälje.

VÄRENDIS NUMISMATISKA FÖRENING håller sammanträde med auktion den 4/12 kl 19.20 på restaurang Munken, Norrgatan 24, Växjö.

ÖREBRO NUMISMATISKA FÖRENING har möte med auktion i Museets föreläsningssal onsdag 10 december kl 19.00, visning från kl 18.00.

NUMISMATISKA FÖRENINGEN ÖRESUND. Helsingborg har möten första helgfria onsdagen varje månad på Handelsklubben, Sundstorget 3, Helsingborg. Upplysningar tel 042/26 21 14.

Robert Nilsson 1894-1980

Sulptören, målaren och keramikern Robert Nilsson, Höganäs, har avlidit i början av sommaren 1980. Han var ledamot av Statens Konstråd och av Konstakademien.

För numismatikern är Nilsson mest bekant emedan han var den ene av de till tävlingen 1951 om nya mynt inbjudna, som erhölet pris och vars modeller gick till utförande (den andre var Edvin Öhrström). Nilsson hade lämnat förslag till hela serien, men det var bronsmynten som gillades. Kritiker uttryckte farhågor, att de nedsänkta bokstäverna och kronan skulle samla smuts, men så blev inte fallet. Nilssons förslag till 1-krona kom att slås som provmynt (se Ahlström-Almer-Hemmingsson, Sveriges mynt 1521-1977, Sthlm 1976, s 318, Gustav VI Adolf nr 181-182), men aldrig som reguljärt mynt. Bronsmynten är som bekant numera ej längre giltigt betalningsmedel; de präglades under åren 1952-1971.

LLI

Dyra samlarserier - rena skräpet

I Konsumentverkets tidskrift *Råd och Rön* 1980 nr 10 finns en tankeväckande artikel med ovanstående rubrik. Det påpekas där, att en namngiven firma "har specialiserat sig på dyra serier av medaljer, mynt, fingerborgar, tallrikar, ölkrukor, vaser med mera". Dessa varor saluföres under sken av att de är exklusiva och en bra penningplacering - vilket delvis är ren lögn!

Artikeln ger följande goda råd åt alla samlare: "Fråga alltid någon fackhandlare eller antikaffär hur mycket de är villiga att betala för varan, innan ni köper nytilverdade samlarföremål. Det är ett bra sätt att få en uppfattning om varans handelsvärde".

Tyvärr ökar antalet företag som ägnar sig åt detta slags affärer, som utarmar samlariden.

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR**
önskar

**KARLSKRONA
MYNTHANDEL**
Hantverkaregatan 11
371 00 Karlskrona,
tel 0455-813 73

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR**
önskar

*Matssons
Mynthandel*
Kungsängsgatan 21 b
753 22 Uppsala,
tel 018-13 05 54

FRÅGE-SPALTEN

Om du vill göra en fråga om ett mynt eller något annat föremål i din egen eller någon annans samling eller du vill diskutera någon uppgift i den numismatiska litteraturen, så skriv till MYNTKONTAKTS FRÅGE-SPALT.

Skicka gärna med ett tydligt foto av föremålet. Avritningar, blyerts-kalkeringar och sådant duger inte.

Men skicka inte in frågor rörande samlarvärdet på dina föremål. Frågor om värdet besvaras inte.

Fråga:

Jag har två hundrakronsedlar 1957. I den ena har året upptill en etta med ett streck. I den andra har året upptill en etta utan streck. Är det O.K.?

Günther Seemann, Dalby

Skriv helst på maskin och bara på en sida av papperet. Underteckna med namn och adress; anonyma brev publiceras inte.

Suomalaiset lukijamme voivat, jos niin haluavat, kirjoittaa kysymyksensä suomeksi. Me käänämme mielellämme kysymykset suomesta ruotsiksi.

Svar:

På sedlarna å 1.000, 100 och 50 kronor av 1890 års typ förekom tryckåret två gånger, nämligen dels i nedre vänstra hörnet, dels i övre högra hörnet. Ända till 1959 sattes tryckåret med en viss olikhet. I tryckåret

till vänster slutade nämligen första siffran, alltså siffran 1, nedtill med ett streck, en "fot", under det att siffran 1 i tryckåret till höger inte hade någon sådan fot, se ill. 97, 98 och 99 i min bok *Riksbankens sedelhistoria 1668-1968*, Sthlm 1968.

Vid tryckningen av en kvantitet 100-kronosedlar 1957 råkade en omkastning ske. Ettan med fot, som skulle ha stått till vänster, hamnade till höger och ettan utan fot hamnade till vänster, se fig. 1. Denna omkastning finns å 100-kronosedlar 1957 serie C nr 139201-285000. Övriga 100-kronosedlar med tryckåret 1957 har ettan med fot till vänster och ettan utan fot till höger, se fig. 2. (Foto i båda fig. Jüri Tamsalu.)

Torgny Lindgren, Uppsala

Fig 1

Fig 2

RECENSIONER

Carl Milles' tolv medaljer

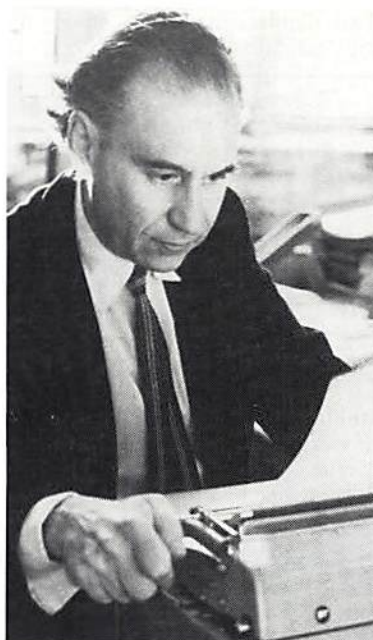
Om man tänker på de med Milles samtida medaljkonstnärerna Erik Lindberg, Svante Nilsson, Gerda Qvist och Gösta Carell, ter sig hans produktion både liten och heterogen.

Redan 1897 gjorde Milles – eller Carl Andersson som han då hette – ett medaljförslag. Och i november 1954 förelåg "Frimärksmedaljen" klar för prägling, förmodligen konstnärens sist påbörjade, fullbordade arbete. 1955 avled han i sitt hem på Lidingö.

Den faktiska produktionen omfattar följande verk:

1. I.G. Clason 1916 gjuten
2. V. von Heidenstam c.1920 gjuten
3. Gustav Vasa 1923 präglad
4. J. Böttiger 1923 gjuten
5. P.A. Norstedts 100 års jub 1923 präglad
6. Göteborgsutställningen 1923 präglad
7. Stockholms konserthus 1926 präglad
8. V. von Heidenstam 1929 präglad
9. AB Bergslag.jv 1929 präglad
10. Flygarmedaljen 1929–32 präglad
11. Hj. Wijk 1949–52 gjuten
12. Frimärksmedaljen 1954–55 präglad

Dessa medaljarbeten av vår världsberömda skulptör får i Ulf Abels avhandling en ingående konstvetenskaplig behandling. (*Carl Milles. Form, Idé, Medaljkonst. With an English Summary.* 143 sid. Rikt ill. Proprius förlag. Stockholm 1980). Författaren som träffat Milles ett par gånger i Stockholm, kom att intressera sig för medaljkonsten i samband med den internationella utställningen på Myntkabinettet 1955 och under samtal med Eugen Erhardt. 1960 publicerades hans uppsats om Milles medalj över I.G. Clason i Nordisk numismatisk årsbok. Så småningom kom intresset att omfatta samtliga Milles-medaljer.

Ulf Abel som är intendent på Nationalmuseum, skrev sin doktorsavhandling om Milles' medaljer

Att Abel nu efter många år upptagit ämnet beror på att han fått fram material som detaljerat belyser de enskilda verkens tillkomst och att han kunnat närmare tränga in i Milles egenart som konstnär, hans tankevärld, formkänsla och symbolspråk. Avhandlingen är, säger Abel i förordet, i viss mån att betrakta som en följdskrift till Ulla Ehrensvärds 1974 ventilerade avhandling om Erik Lindberg, den som närmast före Milles åstadkom en förnyelse inom svensk medaljkonst.

Förnyelsen bestod till en början (Clason 1916) i att det stora formatet och gjuttekniken återinfördes, men denna kom strax bort i hanteringen. Endast ytterligare två av Milles medaljer är gjutna (Böttiger 1923 och Hj. Wijk 1949). Ingen av dem kan som konstverk tävla med Clason-medaljen.

Gustav Vasa-medaljens porträtt-sida har visserligen ovanligt hög relief för att vara präglad, men i fortsättningen försmår konstnären denna effekt. Det är Carell som tar upp tråden (C. Skottsberg, L. Jäger-skiöld). Milles själv hamnade i den

sobert uttrycksfulla stil vi möter 1926 på Konserthus-medaljens framsida och till slut på Flygare- och Frimärksmedaljerna. Om detta kalligrafiskt innehållsrika manér handlar inledningskapitlet i Abels bok.

Vad som ofta – och även hos Abel – framhålls som betydelsefullt i den nya medaljkonsten är bokstavsskriften, de enskilda bokstävernas form och inskrifternas placering. Ett konstnärligt problem gömmer sig förvisso i denna detalj av skaparmödan men det är inte särskilt typiskt för medaljkonsten. Man finner det i alla de större sammanhang vari konstnärer har att blanda inskrifter med sköna konstformer, inom skulpturen, arkitekturen, gravkonsten och annat.

Ulf Abels avhandling om Milles-medaljerna är värd högt beröm. Den ger inträngande kunskap i ett för medaljvänner tjugande avsnitt av den svenska konsthistorien. Och kunskapen njuter läsaren genom stilens lätthet och behag.

Harald Wideen

Petter Dijkman: *Observationer...*

Petter Dijkman, f. 1647, d. 1717, landssekreterare i Uppland 1682, sedermera 1698 häradshövding, är känd i Sveriges hävder som en flitig fornforskare.

Som landssekreterare företog han ofta resor. Under dessa uppspårade han och studerade forntida minnesmärken i bygderna, runstenar, kyrkoinventarier, gamla handlingar med mera dylikt. En utförlig artikel om Petter Dijkman och hans forskarverksamhet finns i Svenskt Biografiskt Lexikon, band 11, s. 251 ff.

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar**

AB GULDMYNT
Sveavägen 24
103 86 Stockholm
Tel 08-20 54 50

1686 publicerade Dijkman första delen av ett mynthistoriskt arbete, vars andra del ligger utgivet i Kungl. Biblioteket i Stockholm. Arbetet fick den långa titeln *Observationer, som kunna gifva någon anledning til dhe forna svenskers och göthers penninge räkningz beskaffenheet uthi många hundrade år tillbaka, uthur theas egne handlingar, lager, afskeder, recesser, köpobreef, contracter och räkningar uthdragne*. I ett företal säger Dijkman, att han inte betraktar arbetet som fullkomligt.

Om Dijkmans *Observationer* skriver Nils Ludvig Rasmusson i Svenskt Biografiskt Lexikon, band 11, s. 252 f: "Hans ämne Sveriges penning-, mynt- och prishistoria – den beskrivande numismatiken var även företrädd, men här bygger D. på av E. Brenner lämnade meddelanden – var särskilt krävande, enär nästan inga förarbeten stodo till buds, och det tryckta källmaterialet var ringa. Det är då förklarligt, att D. dragit sig för att utarbete en samlad historisk framställning och i stället valt formen att delgiva sina resultat som mer eller mindre fristående anmärkningar, vilket onekligen gör ett splittrat intryck. Även sakligt lider D:s skrift av svagheter. På flera, även fundamentala punkter har han tagit miste. – På flera ställen bjuda emellertid *Observationerna* på riktiga problemlösningar och träffande iakttagelser; med iver tar D. upp flera än i dag olösta huvudfrågor till behandling. Förtjänstfullt är också framdragandet av primärmaterial, varav en del förefaller att vara bekant endast tack vare D. – I manuskriptet till del 2 behandlar D. utslutande material för tiden efter Gustav Vasa; bearbetning och utredigering ha dock ej slutförts".

Petter Dijkmans *Observationer* har nu publicerats i facsimilutgåva som nr 10 i den skriftserie, som ges ut av Numismatiska Litteratursällskapet i Göteborg (format A5, linnetrådhaftad, 196 sidor, pris kr. 47:– inklusive moms och frakt).

För att underlätta läsningen har facsimilutgåvan gjorts något större än originalet. Till fromma för sena tiders barn, som inte är vana att läsa fraktur, har vidare fyra sidor med alfabetet i frakturstil tagits in i utgåvan.

Utgåvan inledes med en presentation av Petter Dijkman och hans verksamhet, författad av Brita Mal-

mer. Hon påpekar bland annat, att *Observationerna* endast är en mindre del av ett stort och mångsidigt vetenskapligt författarskap. Utgåvan avslutas med en kommentar till *Observationerna*, författad av Lars O. Lagerqvist, som påpekar – och rättar! – förekommande sakfel samt förklarar vissa numera svårförståeliga ord, som Dijkman begagnar.

Genom denna facsimilutgåva kan

vi stifta bekantskap med en tidig författare på det penninghistoriska området. Petter Dijkman är väl värd att vi bekantar oss med honom. Trots de många sakfelen är hans reflektioner kring mynten ofta mycket intresseräckande: de ger många bidrag till vår kännedom om hur folk på hans tid betraktade mynten och vilken roll de spelade i vardagslivet.

Torgny Lindgren

Särskilta Kungörelser.

Announce pour les Amateurs des Monnaies & Médailles.

Le Soussigné se donne l'honneur d'offrir à vendre en detail des écus & des médailles en argent, ainsi que des pièces de cabinet en or des differents Etats de l'Europe. Il prie Messieurs les Amateurs de ces objets de l'honorer de leurs ordres, en lui faisant part des systèmes d'après lesquelles ils ont arrangé leurs collections, en conséquence de quoi il ne manquera pas de leur communiquer les catalogues des pièces qu'ils pourront désirer.

N.A. Oberndörffer.

Joailer à Ansbach an Royaume de Bavière.

BAYERSK MYNTHANDLARE SÖKER VÄRVA KUNDER I SVERIGE

I Post- och Inrikes Tidningar för den 28 augusti 1826 har en bayersk guldsmid låtit införa en annons på franska – se ill. – där han erbjuder sig att stå svenska mynt- och medaljsamlare till tjänst, när de önskar köpa föremål till sina samlingar.

Annonsen lyder i översättning till svenska:

Meddelande till älskare av mynt och medaljer.

Undertecknad har äran erbjuda sig att styckevis sälja riksdalrar och silvermedaljer ävensom konstskåpspjäser i guld från olika länder i Europa. Han ber herrar älskare av dylika föremål att hedra honom med sina uppdrag och att meddela honom efter vilket system de har lagt upp sina samlingar, varefter han icke skall försumma att sända dem kataloger över de föremål som de kan vilja ha.

N.A. Oberndörffer,
guldsmid i Ansbach i kungariket Bayern

Annonsens uttryck "pièces de cabinet" har här översatts med *konstskåpspjäser*. Det må förlåtas en gammal uppsaliensare att han tän-

ker på någonting i stil med det berömda Augsburska konstskåpet, fast naturligtvis i betydligt blygsammare skala. I ett konstskåp kunde även annat än mynt och medaljer läggas in.

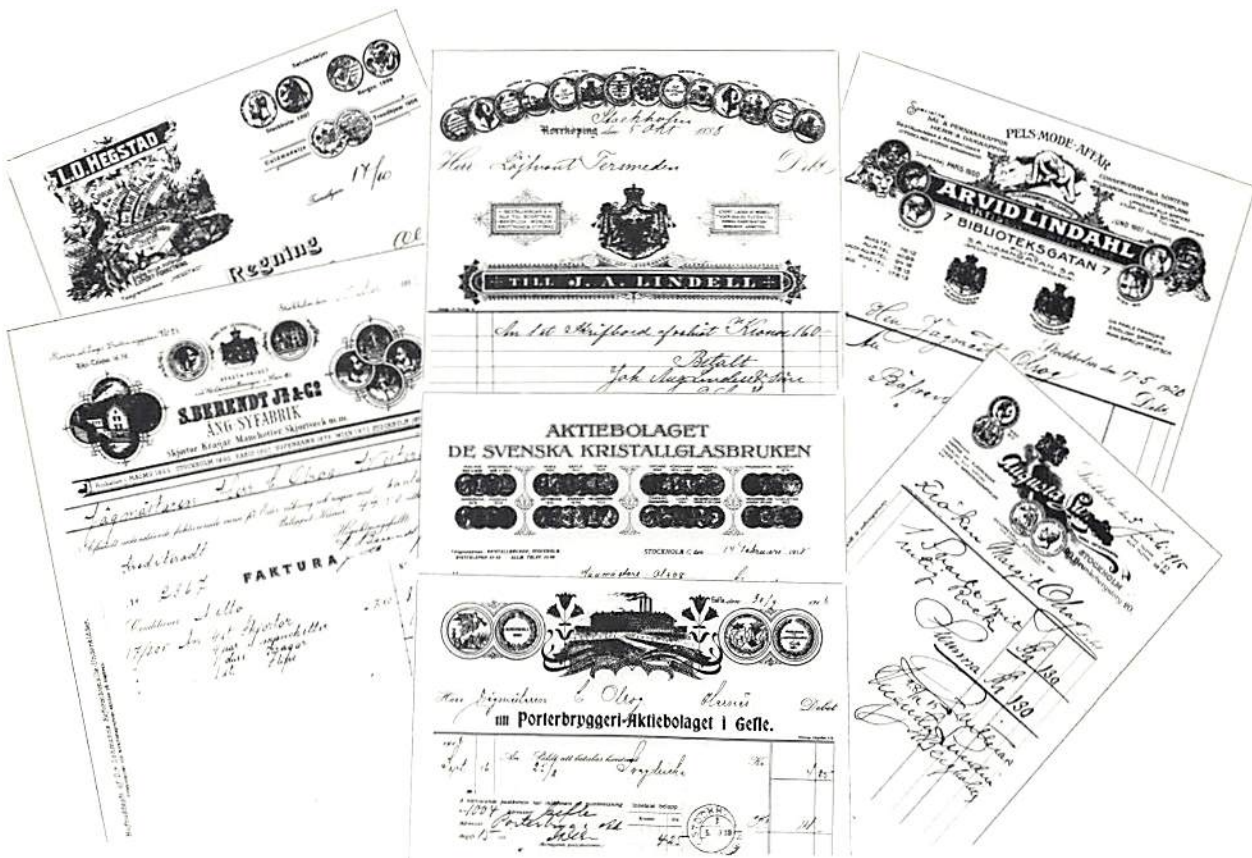
Det borde kanske undersökas om denna annons ledde till att Oberndörffer fick beställningar från svenska mynt- och medaljsamlare. Här återges annonsen närmast som ett exempel på en tidig internationell kontakt – eller rättare sagt försök till kontakt – på det numismatiska området. Men Oberndörffer skulle nog inte ha kostat på sig en annons i en tidning i det avlägsna Sverige om han inte räknat med en viss marknad där.

T.L.

**GOD JUL
OCH
GOTT NYTT ÅR
önskar**

J PEDERSEN MYNTHANDEL

Kullagatan 38
252 20 Helsingborg
Tel 042-12 25 28

Om räkningar

O forna dagars "numismatiska" räkningar! Det måste ha varit ett nöje att betala dem till skillnad mot vår tids krassa fakturor. Rikt medaljerade och prydda med de härligaste jugendslingor är det en sann fröjd att se dem. De är ofta lika praktfulla som äldre aktiebrev (se MYNT-KONTAKT nr 7/1980 s 143). Finns det ingen som samlar på gamla räkningar med medaljer på? Man samlar ju frimärken med mynt på.

1800-talet och 1900-talets början var industriutställningarnas gyllene tid och ett ymnigt medaljregn föll över driftiga idkares exponerade alster. Medaljkonstnärer av varierande ryktbarhet var engagerade vid utformandet av utställningsbelöningar. Den skarpögde medaljsamlaren kan utan svårighet känna igen Lea Ahlborns och Adolf Lindbergs verk bland raderna av utmärkelser. En erhållen medalj innebar naturligtvis ett stort reklamvärde som man var angelägen att utnyttja. Bland annat erbjöd räkningarna tillfälle för handelsmän att visa sina troféer. Man kan kanske säga att räkningarnas "huvud" blev företa-

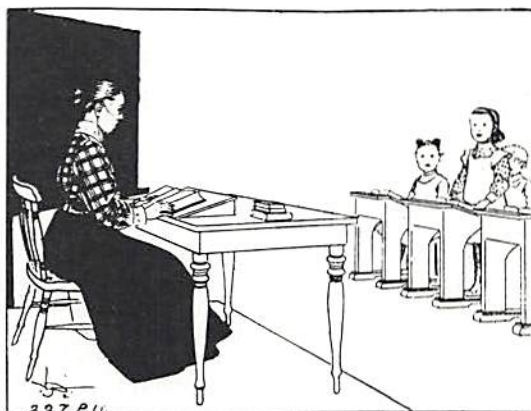
gens "ansikte".

Ovanstående axplock av medaljerade krav, som förhoppningsvis sedan länge gäldats, har tillfallit förfat-

taren genom arv. Detta var verkligen en parentes på numismatikens bakgård.

F.O.

Ur Bankmuseets, KMK, samlingar

»Säj fröken, varför står änkans skärv här i katekesen i tyskt mynt å inte i svenskt?»

»I tyskt mynt! Va menar du?»

»Jo här står talat om den fattiga änkans skärv (Mark. 12:43).»

GULDBÖRSEN

Priserna är baserade på dagsnoteringar från London.

Dagspriset gäller vid köptillfället.

Samtliga mynt i normalkvalité utan skador.

GULDMYNT

Land	Valör	Finvikt	Köpkurs	Säljkurs
DANMARK	20 kroner	8.064 g	779	866
ENGLAND	£ 1	7.322 g	707	786
FRANKRIKE	20 Fr	5.806 g	561	623
MEXICO	50 Pesos	37.500 g	3.625	4.028
RYSSLAND	10 Rubel	7.742 g	748	831
SCHWEIZ	20 Fr	5.806 g	561	623
TYSKLAND	20 Mark	7.168 g	692	770
SYDAFRIKA	Krügerrand	31.103 g	3.006	3.407
USA	20 dollar	30.092 g	3.054	3.458
ÖSTERRIKE	4-Ducat	13.769 g	1.331	1.479
	100 Coronas	30.487 g	2.947	3.275

Priserna är baserade på dagsnoteringar \$ 660/Ounce. Samtliga priser inkl. moms. För export gäller särskilda villkor. Vid postorderbeställning tillkommer expeditionsavgift 50:- plus porto.

Vi köper och lämnar gärna offert på övriga guldmynt

SVEA
MYNT & FRIMÄRKSHANDEL AB

Stureplan 4. Box 5358, S-102 46 Sweden

OBS! NYTT TELEFONNUMMER

Telefon 08-14 46 40

Bank: Svenska Handelsbanken

Bankgiro 189-3759. Postgiro 85 96 65-2

NYUTKOMMEN

SVERIGES BESITTNINGSMYNT
DIE MÜNZEN DER
SCHWEDISCHEN BESITZUNGEN
COINS OF THE SWEDISH
POSSESSIONS

Ahlström • Almer • Jonsson

SVERIGES BESITTNINGSMYNT

Ahlström-Almer-Jonsson

2:a helt reviderade upplagan.
Nu i A4 format med alla typer
avbildade. Över 200 sidor.
Inbunden 150:–.

Höstens övriga boknyheter:

Ahlström-Almer-Selin, **SVERIGES MYNT 1818–1980** med värderingspriser för 1981. Kr. 15:–

Friedberg, **GOLD COINS OF THE WORLD**. Ny upplaga av standardverket med värderingspriser för hela världens guldmynt från ca 600 till idag. Inbunden kr 180:–

Krause, **STANDARD CATALOG OF WORLD COINS**. Ny upplaga av "telefonkatalogen" med värderingspriser för hela världens mynt från 1760 till idag. Kr 210:–.

Pick, **STANDARD CATALOG OF WORLD PAPER MONEY**. Ny upplaga av standardverket med värderingspriser för hela världens sedlar från 1900 till idag. Inbunden Kr 190:–.

B. AHLSTRÖM MYNTHANDEL AB

Kungsgatan 28
Box 7662, 103 94 STOCKHOLM
Tel: 08/14 02 20

